

~~757-1949~~

IRODALOMTÖRTÉNET.

A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG
FOLYÓIRATA.

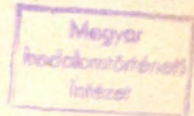
MEGINDÍTOTTA

PINTÉR JENŐ.

SZERKESZTI

BAROS GYULA.

10526

HUSZONNEGYEDIK ÉVFOLYAM.

KIADJA A MAGYAR IRODALOMTÖRTÉNETI TÁRSASÁG.

BUDAPEST, 1935.

RSC

65

RSC

TARTALOM.

Tanulmányok.

	Oldal
Alszeghy Zsolt: Vargha Gyula	123
Kerecsényi Dezső: Dudith András	189
Péczy László: Régi, énekelt verses irodalmunk ritmusa. I., II.	5, 49
Tolnai Vilmos: Arany Rákóczi-költeményeiről	205
Várdai Béla: A „Toldi estéje“ és az „Egy régi udvarház utolsó gazdája“	1
Waldapfel József: Pesti Gáborról. I., II.	10, 58
Zlinszky Aladár: Elnöki megnyitóbeszéd	109

Kisebb közlemények.

Clauser Mihály: Gáti István a Zrinyiászról	71
Földessy Gyula: Egy Ady-motívum eredete	133
Helmecki István: Euripidesi hatás Bogáti Fazekas Miklósnál	218
Kozocsa Sándor: Irodalomtudományi repertórium 1929—1934.	135
Kristóf György: Az Ember Tragédiája — román nyelven	69
Kunszeri Gyula: Két színházi vers	24
Sándor István: A „Szeptember végén“ keletkezéséhez	66
Szinnyei Ferenc: Tarnóci Sára története novellairódalmunkban	218
Szirák Ferenc: Pontos tájrajz egy Petőfi-versben	211
Timár Kálmán: Rosty Kálmán s az eperjesi Magyar Társaság	215
Zsigmond Ferenc: „Jóka ördögé“-nek egy német változata	21

Bírálatok.

A gróf Klebelsberg Kuno Magyar Történetkutató Intézet Évkönyve. (N. Z.)	80
Az Erdélyi Múzeum-Egyesület XIII. Emlékkönyve. (V. M.)	229
Agoston Julián: Kafka Margit (rus.)	77
Bada Gyula: Uti levelek a magyar irodalomban Mikestől Petőfiig	224
Balassa József-Emlékkönyv. (M. V.)	75
Balogh Károly: Madách, az ember és a költő. (M. V.)	160
Barabás Samu: Székely Oklevéltár. (A. Zs.)	31
Batizi László: Vályi András élete és munkái. (X.)	159
Beszámoló a szegedi tudományegyetem 1932/33. évi működéséről. (X.)	229
Boross István: Regényirodalmunk nőirói. (Zs. F.)	225
Csipkay Sándor: Magyar-holland irodalmi kapcsolatok kezdetei. (Clau- ser Mihály.)	83
Ember Ernő: A magyar népszínmű története. (—6.)	32

	Oldal
Erdélyi csillagok. (Pintér Jenő)	138
Földessy Gyula: Tanulmányok és élmények. (b. f.)	75
Gárdonyi József: Az élő Gárdonyi. (Rubinyi Mózes.)	154
György Lajos: A magyar anekdóta története. (Tolnai Vilmos.)	26
Halmi Bódog: Kóbor Tamás, az író és az ember. (P. J.)	226
Haraszi Emil: Barokk zene és kurucnóta. (Clauser Mihály.)	33
Horvát István Magyar irodalomtörténete. (Haitsch Ilona.)	32
Horváth János: Az irodalmi műveltség megoszlása. (Keményfy János.)	146
Incze Gábor: Alvinczi Péter művei. (Á. B.)	83
Irodalomtörténeti tárgyú értékezések az 1934/35. évi Értesítőkbén	228
Jancsó Elemér: Az erdélyi magyar líra tizenöt éve. (P. J.)	158
Juhász Gergely: Klopstock magyar utókor. (Kozocsa Sándor.)	224
Kardeván Károly: Az ember tragédiájának magyarázata. (Földessy Gyula.)	29
Kardos Tibor: Magyar reneszánsz írók. (Haitsch Ilona.)	82
Kárpáti Aurél: A menekülő lélek. (yi.)	156
Két Horatius-tanulmány (Hegedüs Zoltán: Horatius szólamkincse, Zsoldos Jenő: Horatius 2000 éves fordulóján). (ry.)	227
Klimes Péter: Bécs és a magyar humanizmus. (Kerecsényi Dezső.) ..	30
Komáromi János: Zágón felé. (Rubinyi Mózes.)	76
Kozocsa Sándor: Az 1933. évi irodalomtörténeti munkássága. (N. S.) ..	33
Kratochvíl Baróti Dezső: Dugonics András és a barokk regény. (Szegedi doktori értekezések.) (Szinyeyi Ferenc.)	28
Kristóf György: Szabolcska Mihály Erdélyben. (Kardos Albert.)	81
Lévay József: Visszatekintés. (B. Gy.)	225
Magyar István: Szana Tamás. (Clauser Mihály.)	79
Mészöly Gedeon: Földiekkel játszó... Csokonai Vitéz Mihály élet-regénye. (Zsigmond Ferenc.)	153
Mohácsi Jenő: Lidércke. (R. M.)	157
Nagy Sándor: Arany Toldija. (Ványi Ferenc.)	157
Nagy Sándor: Egy fiatal élet rapszódiaja. Csokonai Vitéz Mihály legifjabb éveinek regényes rajza. (Zsigmond Ferenc.)	153
Ortutay Gyula: Tömörkény István. (Szegedi doktori értekezések.) (Szinyeyi Ferenc.)	28
Paul Ernő: Csepreghy Ferenc. (v.)	79
Péntek esték. (Tanulmányok.) (K. G.)	227
Radnóczy Miklós: Kaffka Margit művészi fejlődése. (Szegedi doktori értekezések.) (Szinyeyi Ferenc.)	28
Schneider Miklós: A Vörösmarty-család multja. (ss.)	223
Soproni katolikus Almanach. (A. B.)	230
Szabó T. Attila: Kéziratok énekeskönyveink. (Alszeghy Zsolt.)	220
Szemere Samu: Az IMIT Évkönyve 1934-ről. (V. M.)	85
Sziklay László: Kazinczy az irodalom kérdéseiről. (K. D.)	80
Tiborc Lajos: Andor József (Cyprián). (Clauser Mihály.)	79
Timár Kálmán: Arpádházi B. Margit legendája. (Clauser Mihály.)	222
Tóth József: Sajó Sándor. (A. L.)	33
Tranovszky György: Régi és új egyházi énekek. (Danhauser László.) ..	221

Turóczi-Trostler József újabb tanulmányai. (Clauser Mihály.)	158
Vajthó László: Két költői nemzedék arca. (K. I.)	226
Varjas J. Béla: Erdély és irodalmunk nemzeti egysége. (Ujvári Pál.)	78
Vetéssy Géza: Antik eposzi hagyományok Vörösmarty M. kisebb eposzaiban. (Brisits Frigyes.)	222
Világirodalmi Lexikon. (A. Zs.)	78
Viszota Gyula: A Széchenyi-híd története az 1836: XXVI. t.-c. megalkotásáig. (Halász László.)	160
Viszota Gyula: Gróf Széchenyi István naplói. Negyedik kötet. (Baros Gyula.)	73
Zsoldos Jenő: Jób könyve a XVIII—XIX. századforduló irodalmában. (Clauser Mihály.)	227
Zolnai Béla: Irodalom és biedermeier. (Kozocsa Sándor.)	161

Folyóiratok szemléje.

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia, Timár Kálmán.)	34, 84, 163, 231
---	------------------

Figyelő.

Ady XVII. századi elődje	98
A „September végén“ keletkezéséhez	174
Az Akadémiai Almanach néhány tanulsága	92
Bulcsu Károly levele Károlyi Istvánhoz	93
Elhúnytak	43, 99, 175, 243
Endrődi Sándor emléktáblája	41
Háry János Amerikában	41
Irodalomtörténeti tárgyú előadások a Budapest Rádió-Stúdióban	99, 174, 242
Kardos Albert: A Madách-cég Ember tragédiája	239
Kozma Andor síremléke	241
Magyar irodalomtörténeti tárgyú előadások egyetemünkön	98, 241
Magyar író — magyar könyv	42
Nyári egyetemek	42
Petőfi a Rádióban	95
Pintér Jenő előadása Szegeden	241
Társasági ügyek	47, 105, 181, 184, 246
Új egyetemi tanárok	175, 241
Új könyvek	47, 106, 184, 250

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság tagjainak névsora 1935-ben.

I. Tisztviselők.

Elnök: Pintér Jenő. — Alelnök: Szász Károly, Tolnai Vilmos, Viszota Gyula, Zlinszky Aladár. — Titkár: Alszegehy Zsolt. — Szerkesztő: Baros Gyula. — Jegyző: Brisits Frigyes. — Pénztáros: Oberle József. — Ellenőr: Perényi József.

II. Tiszteleti tagok.

† Id. Szinnyei József. — † Szilády Aron. — † Beöthy Zsolt. — Pintér Jenő. — † Négyesy László. — Badics Ferenc.

III. Választmányi tagok.

Agárdi László. — Angyal Dávid. — Ágner Lajos. — Badics Ferenc. — Bajza József. — Baranyai Zoltán. — Bán Aladár. — Bánhegyi Jób. — Birkás Géza. — Bitay Árpád. — Bodor Aladár. — Császár Elemér. — Császár Ernő. — Czapáry László. — Dengl János. — Farkas Gyula. — Fóris Miklós. — Galamb Sándor. — Gálos Rezső. — Gulyás József. — Gulyás Pál. — Gyomlay László. — György Lajos. — Gyulai Agost. — Hajnóczy Iván. — Halász László. — Hankiss János. — Havas István. — Horváth Béla. — Horváth Cyrill. — Horváth János. — Imre Sándor. — Kardeván Károly. — Kardos Albert. — Keményfy János. — Kerecsényi Dezső. — Kéky Lajos. — Kisparti János. — Klemm Antal. — Kocsis Lénárd. — Korpás Ferenc. — Kozocsa Sándor. — Kőműves Kolos. — Kőrös Endre. — Kristóf György. — Kürti Menyhért. — Lám Frigyes. — Leffler Béla. — Lengyel Miklós. — Madai Gyula. — Madzsar Imre. — Marczinkó Ferenc. — Melich János. — Mitrovics Gyula. — Mixich Lajos. — Morvay Győző. — Nagy Sándor. — Pais Dezső. — Pap Károly. — Papp Ferenc. — Pekár Gyula. — Petri Mór. — Pitroff Pál. — Prónai Lajos. — Radó Antal. — Radványi Kálmán. — Sik Sándor. — Soly-mossy Sándor. — Szabó István Andor. — Szekő Aladár. — Szinger Kornél. — Szinnyei Ferenc. — Szira Béla. — Szomolányi József. — Thienemann Tivadar. — Timár Kálmán. — Tordai Anyos. — Travnik Jenő. — Vajthó László. — Vargha Damján. — Ványi Ferenc. — Várdai Béla. — Vikár Béla. — Voinovich Géza. — Werner Adolf. — Zolnai Béla. — Zoltvány Irén. — Zsigmond Ferenc.

IV. Alapító tagok.

Alszeghy Zsolt, Budapest, II, Hattyú-u. 7. — Ágner Lajos, Budapest, I, Bors-u. 10. — Baranyai Zoltán, Genève. — Baros Gyula, Budapest, X, Család-u. 17. — Festetich Kristóf, Németlád. — Gálos Rezső, Győr. — Halász László, Budapest, VII, Uzsoki-u. 42. — Horváth János, Budapest, X, Szapáry-u. 11. — Krompaszky Miksa, Budapest, V, Markó-u. 29. — Leffler Béla, Stockholm. — Légrády Ottó, Budapest, V, Vilmos császár-út 78. — Liber Béla, Szombathely, Tanker. főigazgatóság. — Mihálkovich Elemérné, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 19. — Morvay Győző, Budapest, III, Zsigmond-u. 55. — Murarik Antal, Budapest, VIII, Práter-u. 59. — Óvári Ferenc, Veszprém. — Pintér Jenő, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 4. — Radó Antal, Budapest, V, Vilmos császár-út 33. — Radvánszky Kálmán br., Sajókaza. — Schuschny Aurél, Budapest, IV, Kecskeméti u. 11. — Stockholmi Magyar Társaság, Stockholm. — Szinger Kornél, Mernye. — Vargha Damján, Pécs. — Vargha Zoltán, Budapest, II, Keleti Károly-u. 33. — Vikár Béla, Budapest, VIII., Sándor-tér 3. — Viszota Alajos, Székesfehérvár. — Viszota Gyula, Budapest, V, Arany János-u. 1. — Zlinszky Aladár, Budapest, VIII. Nagyfuvaros-u. 23. — Zoltvány Irén, Bakonybél.

V. Rendes tagok.

Ady Lajos, Budapest, I, Szent János-tér 1. — Agárdi László, Budapest, IV, Váci-u. 23. — Angyal Dávid, Wien. — Arányi Erzsébet, Budapest, II, Batthyány-u. 6.

Badics Ferenc, Budapest, V, Perczel-u. 1. — Bajza József, Budapest, IX, Lónyay-u. 16. — Baky István, Gyöng. — Balanyi György, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Balassa József, Budapest, IV, Ferenc József-rakpart 27. — Ballai Károly, Budapest, IX, Tompa-u. 9. — Balogh Anyos, Szombathely. — Balogh Jenő, Budapest, V, Akadémia-u. 2. — Bank Sándor, Miskolc. — Baránszky Jób László, Budapest, I, Incze-u. 33. — Baros Kálmán, Budapest, X, Család-u. 17. — Barta István, Nagykanizsa. — Bartók Lajos, Debrecen. — Bán Aladár, Budapest, I, Szabolcska Mihály-u. 7. — Bánkuty Ernő, Győr. — Bedekovics Lajos, Szeged. — Benő Béla, Budapest, X, Szabóky-u. 42. — Beödi Balogh Ilona, Budapest, I, Fortuna-köz 3. — Bernolák Kálmán, Budapest, VI, Andrásy-út 65. — Berze Nagy János, Pécs. — Biczó Ferenc, Kaposvár. — Birkás Géza, Pécs. — Biró Imre, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Bitay Arpád, Alba-Julia. — Bodor Aladár, Budapest, I, Lenke-út 73. — Brisits Frigyes, Budapest, XI, Ibrahim-u. 17. — Broda Béla, Makó.

Clauser Mihály, Budapest, II, Fő-utca 30. — Császár Elemér, Budapest, I, Pauler-u. 4. — Császár Ernő, Budapest, VI, Felsőerdősor 1. — Csefkó Gyula, Szeged. — Csernák Szaniszló, Kőszeg. — Csetényi Imre, Budapest, I, Szent János-tér 2. — Czapáry László, Zirc.

Dehény Mária, Baja. — Dengl János, Budapest, II, Iskola-u. 8. — Dénes Tibor, Budapest, II, Corvin-tér 6. — Dobrovich Agoston, Pápa. — Domanovszky Sándor, Budapest, I, Attila-u. 13. — Dörv Alice, Budapest, VII, István-út 75.

Elek Oszkár, Budapest, I, Szent János-tér 2. — Elekes István, Budapest, I, Logódi-u. 25. — Erődi Kálmán, Budapest, II, Virágárok 10. — Énekos István, Tata. — Édes Jenő, Budapest, VIII, Csepregy-u. 4.

Fallenbüchl Ferenc, Budapest, III, Lajos-u. 24. — Falu Tamás, Ócsa. — Fest Sándor, Budapest, II, Orgona-u. 8. — Főris Miklós, Abony. — Földessy Gyula, Budapest, II, Tulipán-u. 14/C. — Förster Aurél, Szeged. — Freybergerné Neisser Irén, Budapest, IV, Váci-u. 43. — Frick József, Debrecen.

Gál Kálmán, Budapest, X, Pongrác-út 17. — Gáti Béla, Budapest, I, Pethényi-út 13. — Gerzsó Ilona, Budapest, IV, Váci-u. 47. — Grabitsné Tichy Margit, Budapest, X, Elnök-u. 8. — Gulyás József, Sárospatak. — Gulyás Pál, Budapest, VIII, Rökk Szilárd-u. 31. — Gyikó Mihály, Budapest, III, Jolsva-u. 4. — Gyomlay László, Budapest, VI, Hermina-út 6. — Gyulai Ágost, Budapest, I, Fery Oszkár-u. 34.

Haitsch Ilona, Budapest, IX, Ullői-út 121. — Hajas Béla, Bonyhád. — Hajnóczy Iván, Kecskemét. — Hankiss János, Debrecen. — Haszler Károly, Budapest, IX, Márton-u. 2. — Havas István, Budapest, II, Bimbó-u. 2/b. — Hégedüs Zoltán, Győr. — Helle Ferenc, Vecsés, Árpád-út 23. — Heller Bernát, Budapest, II, Bimbó-u. 5. — Homonnai Imre, Budapest, II, Pasaréti-út 1. — Horger Antal, Szeged. — Horváth Béla, Szentgotthárd. — Horváth László, Budapest, II, Toldy Ferenc-u. 16. — Horváth Cyrill, Budapest, I, Társ-u. 4.

Imre Sándor, Budapest, I, Naphegy-u. 19.

Janó István, Kisújszállás. — Janson Vilmos, Budapest, I, Fehérvári-út 13. — Jeanplong József, Szombathely.

Kalmár Anatólia, Budapest, IV, Molnár-u. 28. — Kardeván Károly, Budapest, II, Batthyány-u. 26. — Kardos Albert, Debrecen. — Kardos Tibor, Budapest, II, Szász Károly-u. 3. — Kárpáti Győző, Budapest, X, Elnök-u. 12. — Keményfy János, Budapest, VI, Teréz-körút 25. — Keresényi Dezső, Budapest, VII, Vilma királynő-út 17. — Keresztes Miklós, Budapest, I, Diószeghy-út 1. — Kéky Lajos, Budapest, I, Ormódi-u. 3. — Kisparti János, Szeged. — Klemm Antal, Pécs. — Kocsis Lénárd, Pannonhalma. — Kokas Endre, Pápa. — Komjáthy Aladár, Tárkány. — Korpás Ferenc, Budapest, I, Attila-u. 1. — Kovács Gergely, Budapest, VII, Limanova-tér 12. — Kovács János, Budapest, VI, Benczúr-u. 12. — Kovács László, Sátoraljaújhely. — Kovács Miklós, Budapest, II, Zsigmond-u. 8. — Kozocsa Sándor, Budapest, II, Batthyány-u. 4. — Kőmives Kolos, Jánosbida. — Kőrös Endre, Pápa. — Kövesi Lajos, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Kramol Miklós, Budapest, VIII, Koszorú-u. 25. — Kristóf György, Kolozsvár. — Kutassy Mária, Pápa. — Kúrti Menyhért, Eger.

Lám Frigyes, Budapest, II, Bimbó-u. 3. — Láng Emil, Keszthely. — Lázár Béla, Budapest, I, Váralja-u. 15. — Legány Dezső, Sopron. — Lelkes István, Budapest, IV, Kecskeméti-u. 2. — Lengyel Miklós, Budapest, VIII, Tavaszmező-u. 17. — Lersch Ernő, Újpest. — Lékó Béla, Miskolc. — Losonczy Zoltán, Budapest, II, Kapy-u. 12. — Lóky Béla, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Lóky Zoltán, Budapest, I, Ugocsa-u. 2.

Madai Gyula, Budapest, I, Városmajor-u. 30. — Marczinkó Ferenc, Budapest, II, Toldy Ferenc-u. 9. — Máté Lajos, Budapest, II, Tölgyfa-u. 8. —

Melich János, Budapest, X, Család-u. 10. — Mező Ferenc, Budapest, II, Margit-körút 50. — Mika Anna, Budapest, IX, Üllői-út 19. — Müldner Gyula, Budapest, XI, Zenta-u. 3. — Minay Lajos, Türkeve. — Mixich Lajos, Budapest, I, Mészáros-u. 60/c. — Moravcsik Gyula, Budapest, VI, Benczúr-u. 31. — Móra László, Budapest, III, Testvérhegy. — Mitrovics Gyula, Debrecen.

Nagy András, Tiszaluc. — Nagy József Béla, Budapest, VIII, Múzeum-körút 6. — Nagy Márk, Budapest, I, Sasad-dűlő. — Nagy Sándor, Budapest, VII, Aréna-út 66. — Nelky István, Sopron. — Néder Gyula, Budapest, VII, Thököly-út 5. — Németh Imre, Kőszeg.

Oberle József, Budapest, I, Alagút-u. 4. — Oberle Károlyné, Budapest, IV, Veres Pálné-u. 10. — Ottó Ilona, Budapest, X, Apaffy-u. 33.

Pais Dezső, Bpest, I, Nagyboldogasszony-út 11. — Pap Károly, Debrecen. — Papp Ferenc, Budapest, I, Vérmező-u. 10. — Patony Sándor, Siklós. — Pauka Tibor, Budapest, VI, Bulyovszky-u. 40. — Páthy János, Kecskemét. — Perepatits István, Szombathely. — Pekár Gyula, Budapest, VIII, Röck Szilárd-u. 32. — Perényi József, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Pesovár Ambrus, Budapest, IV, Váci-u. 33. — Petri Mór, Budapest, V, Sziget-u. 9. — Péczely László, Keszthely. — Pitroff Pál, Budapest, I, Otthon-u. 9. — Pokorny Emánuel, Budapest, II, Fő-u. 43. — Prónai Lajos, Budapest, VI, Székely Bertalan-u. 9.

Radványi Kálmán, Budapest, II, Bíró-u. 6. — Rafaelli Rafaela, Budapest, IX, Gyep-u. 23. — Rakssányi Mária, Budapest, I, Horthy Miklós-út 116. — Rátkay László, Dunaföldvár. — Reményi József, Cleveland. — Remenár Elek, Békéscsaba. — Rempert Elek, Budapest, VII, Damjanich-u. 28/b. — Réger Béla, Budapest, VIII, Futó-u. 51. — Rubinyi Mózes, Budapest, V, Vilmos császár-út 8.

Salló Antal, Budapest, I, Attila-u. 101. — Salyámosy Gyula, Pestszentlőrinc. — Sági István, Budapest, I, Kemenes-u. 4. — Sárkány Alfréd, Budapest, I, Attila-u. 23. — Schinner Lajos, Budapest, II, Keleti Károly-u. 37. — Schmuck Paszkál, Győr. — Sik Sándor, Szeged. — Sipőtz Pál, Budapest, IX, Üllői-út 119. — Solymossy Sándor, Budapest, VII, Mexikói-út. — Stadtmüller Gyula, Budapest, I, Böszörményi-út 3. — Staud Géza, Budapest, II, Tárogató-u. 64. — Sulyok Frigyes Efrém, Kőszeg.

Szabó István Andor, Budapest, V, Zrínyi-u. 9. — Szabó Mihály, Kecskemét. — Szalay Jeromos, Pannonhalma. — Szalay József, Szeged. — Szász Károly, Budapest, I, Attila-u. 7. — Szemkő Aladár, Budapest, VI, Szondy-u. 37. — Szerecz Imre, Keszthely. — Szerviczky M. Margit, Nyiregyháza. — Szidarovszky János, Budapest, X, Szabóky-u. 42. — Szigetváry Károly, Budapest, I, Csörsz-u. 15. — Szinnyei Ferenc, Budapest, I, Uri-u. 10. — Szinnyei József, Budapest, V, Arany János-u. 1. — Szira Béla, Budapest, IX, Gróf Haller-u. 88. — Szirák Ferenc, Kiskunfélegyháza. — Szomolányi József, Vác. — Szóts Gyula, Budapest, I, Mátrai-u. 5. — Szűts Iván, Budapest, II, Donáti-u. 14.

Takács Andor, Budapest, VIII, József-körút 37. — Timár Kálmán, Kalocsa. — Terbócz Ilona, Budapest, II, Hunyadi János-út 9. — Thienemann Tivadar, Budapest, IV, Semmelweis-u. 2. — Tolnai Vilmos, Pécs. — Tordai

Anyos, Baja. — Tóth M. Marianna, Sopron. — Travnik Jenő, Budapest, VI, Bulyovszky-u. 40. — Trombitás Gyula, Budapest, II, Batthyány-u. 31. — Tüll Alajos, Pécs.

Urbányi Karolina, Cinkota.

Vajthó László, Budapest, I, Fery Oszkár-u. 47. — Varga Editha, Budapest, II, Zivatar-u. 2. — Ványi Ferenc, Budapest, I, Lorántffy Zsuzsanna-u. 5. — Várady Zoltán, Budapest, I, Lenke-tér 4. — Várdai Béla, Budapest, IX, Kinizsi-u. 10. — Váth János, Balatonalmádi. — Vince Frigyes, Budapest, V, Alkotmány-u. 11. — Vincze László, Kecskemét. — Voinovich Géza, Budapest, I, Nagybaldogasszony-út 23.

Waldapfel János, Budapest, XI, Albert-u. 73. — Waldapfel József, Budapest, I, Márvány-u. 44. — Werner Adolf, Zirc.

Zipser Sándor, Budapest, IX, Ráday-u. 38. — Zolnai Béla, Szeged. — Zöldi Mihály, Kispest.

Zsigmond Ferenc, Budapest, V, Hold-u. 29.

VI. Előfizetők.

Aszód: Ev. reálgimnázium.

Balassagyarmat: All. reálgimnázium.

Békés: Ref. reálgimnázium.

Békéscsaba: All. leányliceum.

Budapest: Ciszterci rendi hittudományi intézet. — Eggenberger-könyvkereskedés. — Fővárosi közoktatási ügyosztály. — Fővárosi pedagógiai könyvtár. — Kalazantinum. — Kereskedelmi akadémia. — Képviselőház könyvtára. — Nemzeti Kaszinó könyvtára. — Országos Kaszinó könyvtára. — Ranschburg Gusztáv-könyvkereskedés. (2 példány.) — Vallás- és közoktatásügyi minisztérium. (6 példány.) — Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — Városi nyilvános könyvtár. (Reviczky-u.) — Városi nyilvános könyvtár. (Andrássy-út.) — All. Madách Imre gimnázium tanári könyvtára. — All. Madách Imre-gimnázium ifjúsági könyvtára. — Ciszterci rendi kat. Szent Imre-gimnázium. — Kegyesrendi kat. gimnázium. — Ev. gimnázium. — Ref. gimnázium. — All. Verbőczy István-reálgimnázium. — All. Mátyás király-reálgimnázium. — All. Árpád-reálgimnázium ifjúsági könyvtára. — All. Árpád-reálgimnázium önképzőköre. — All. Berzsenyi Dániel-reálgimnázium. — All. Kölcsey Ferenc reálgimnázium. — All. Szent István-reálgimnázium. — All. Zrínyi Miklós-reálgimnázium tanári könyvtára. — All. Zrínyi Miklós-reálgimnázium ifjúsági könyvtára. — All. Zrínyi Miklós-reálgimnázium önképzőköre. — All. Fáy András reálgimnázium. — All. Széchenyi István-reálgimnázium. — All. Szent László-reálgimnázium. — Egyetemi kir. kat. reálgimnázium tanári könyvtára. — Érseki kat. reálgimnázium. — Szentbenedekrendi kat. Szent Benedek-reálgimnázium. — Izraelita reálgimnázium. — All. Toldy Ferenc reáliskola tanári könyvtára. — All. Toldy Ferenc-reáliskola ifjúsági könyvtára. — All. Bolyai-reáliskola. — All. Kemény Zsigmond-reáliskola. — Közs. Eötvös József-reáliskola. — Közs. Vörösmarty Mihály-reáliskola. — All. Mária Terézia-leánygimnázium. — Kat. Szent Margit-leánygimnázium. — Kat. Sophianum-leánygimnázium. — Izraelita leánygimnázium. — Községi

Szilágyi Erzsébet-leánygimnázium. — Közs. Gizella királyné-leánygimnázium. — Egyesületi Veres Pálné-leánygimnázium. — Ev. leánygimnázium. — All. Erzsébet-nőiskola leányliceuma. — Kat. Notre Dame de Sion leányliceum. — Közs. Ráskai Lea-leányliceum. — Közs. Zrínyi Pona-leányliceum. — Baár-Madas ref. leányliceum. — Szekeres Margit magán leányliceuma. — All. tanítónőképző-intézet. (Damjanich-u.) — Angolkisasszonyok kat. tanítónőképző-intézete. — Izraelita tanítóképző-intézet. — All. gyakorló felső kereskedelmi iskola. — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Márvány-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Ponty-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Jurányi-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Izabella-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Wesselényi-u. 38.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Wesselényi-u. 52.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Vas-u.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Mester-u. 56.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Mester-u. 23.) — Közs. felső kereskedelmi iskola. (Horthy Miklós-út.) — Közs. polgári fiúiskola. (Attila-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Városmajor u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Kiskorona-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Kórház u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Váci-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Nagymező-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Kertész-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Rottenbiller-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Hernád-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Egressy-út.) — Közs. polgári fiúiskola. (Homok-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Mester-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Knézits-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Telepy-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Gyáli-út.) — Közs. polgári fiúiskola. (Százados-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Elnök-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Liget-u.) — Közs. polgári fiúiskola. (Álmos vezér-tér.) — Közs. polgári fiúiskola. (Váli-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Böszörményi-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Koronaőr-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Batthyány-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Marczibányi-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (Szentendrei-út.) — Közs. polgári leányiskola. (Szemere-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Lovag-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Felsőerdősor.) — Közs. polgári leányiskola. (Bajza-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Üteg-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Üteg-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Peterdy-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Aréna-út.) — Közs. polgári leányiskola. (Hungária-körút.) — Közs. polgári leányiskola. (Egressy-út.) — Közs. polgári leányiskola. (Práter-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Tisza Kálmán-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (Tóth Kálmán-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Kén-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Százados-u.) — Közs. polgári leányiskola. (Szent László-tér.) — Közs. polgári leányiskola. (Fehérvári-út.)

Cegléd: All. reálgimnázium.

Csongrád: All. reálgimnázium.

Csurgó: Ref. reálgimnázium.

Debrecen: Ref. tanárképző-intézet. — Ref. leánygimnázium. — Ref. tanítónőképző-intézet. — Csáthy Ferenc könyvkereskedése (2 példány).

Dombóvár: Kir. kat. reálgimnázium.

Ercsi: Közs. polgári iskola.

Eger: All. reáliskola. — Érseki tanítóképző-intézet.

Gödöllő: Közs. polgári leányiskola.

- Gyöngyös: All. reálgimnázium. — Polgári és felső mezőgazdasági iskola.

Győr: Szentbenedekrendi kat. gimnázium. — All. reáliskola. — All. tanítónőképző-intézet. — Fiú felső kereskedelmi iskola. — Női felső kereskedelmi iskola.

Gyula: Dobai János könyvkereskedése.

Hatvan: All. reálgimnázium.

Hódmezővásárhely: Ref. gimnázium. — All. óvónőképző-intézet.

Jászapáti: Kir. kat. reálgimnázium.

Jászberény: All. reálgimnázium.

Kaposvár: All. reálgimnázium. — Egyesületi leánygimnázium.

Karcag: Ref. reálgimnázium.

Kecskemét: Kegyesrendi kat. gimnázium. — All. reáliskola. — Kat. leánygimnázium.

Kiskunfélegyháza: Kat. reálgimnázium. — All. polgári főiskola.

Kispest: All. reálgimnázium.

Kisújszállás: Ref. reálgimnázium.

Kisvárdá: All. reálgimnázium.

Makó: All. reálgimnázium.

Mátyásföld: Egyesületi Korvin Mátyás reálgimnázium.

Mezőkövesd: Kir. kat. reálgimnázium.

Mezőtúr: Ref. gimnázium. — Ref. gimnázium önképzőköre. — All. leánylíceum.

Miskolc: All. reáliskola. — Ref. reálgimnázium. — Ref. leánygimnázium.

Nagykálló: All. reálgimnázium.

Nagykörös: Ref. gimnázium. — Ref. tanítóképző-intézet.

Nyíregyháza: Kir. kat. gimnázium. — Ev. reálgimnázium. — Tanítóképző-intézet.

Pápa: Ref. főiskola.

Postszenterzsébet: All. reálgimnázium.

Pécs: Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — Ciszterci rendi kat. reálgimnázium. — All. gyakorló reáliskola.

Pozsony: Industria Tanszervállalat.

Sátoraljaújhely: Kegyesrendi kat. reálgimnázium.

Sopron: All. reálgimnázium. — Ev. reálgimnázium. — All. leánygimnázium.

Sütemeg: All. reálgimnázium.

Szarvas: Ev. tanítóképző-intézet.

Szeged: All. polgári iskolai tanárképző-intézet. — Délmagyarországi Közművelődési Egyesület. — Tudományegyetemi magyar irodalomtörténeti intézet. — Kegyesrendi városi kat. gimnázium. — Kegyesrendi városi kat. gimnázium önképzőköre. — All. reáliskola. — All. leánylíceum. — Tunyogi Csapó János reálgimnáziuma. — Szent István Társulat szegedi fiókja.

Szekszárd: All. reálgimnázium.

Szolnok: All. reálgimnázium.

Székesfehérvár: Ciszterci rendi kat. reálgimnázium. — All. reáliskola.

Szentgotthárd: All. reálgimnázium.

Szombathely: All. reálgimnázium. — Allami leánylíceum.
 Tata: Kegyesrendi kat. reálgimnázium.
 Újpest: All. reálgimnázium. — All. leánylíceum.
 Vác: Kegyesrendi kat. gimnázium.
 Veszprém: Kegyesrendi kat. gimnázium.
 Zirc: Ciszterci rendi apátsági könyvtár.
 Zalaegerszeg: All. reálgimnázium.

VII. Cserepéldányok.

A Cél. — Budai Napló. — Debreceni Szemle. — Deutsche Akademie. — Deutsch-Ungarische Heimatsblätter. — Erdélyi Helikon. — Erdélyi Iskola. — Erdélyi Múzeum. — Földrajzi Közlemények. — Győri Szemle. — Hadtörténelmi Közlemények. — Kalangya. — Katolikus Nevelés. — Katolikus Szemle. — Kálvinista Szemle. — Kereskedelmi Szakoktatás. — Korunk Szava. — Levéltári Közlemények. — Magyar Katonai Szemle. — Magyar Orvos. — Magyar Zsidó Szemle. — Mult és Jövő. — Napkelet. — Néptanítók Lapja. — Pannonhalmi Szemle. — Pannonia. — Pásztortűz. — Protestáns Szemle. — Protestáns Tanügyi Szemle. — Szocializmus. — Theologia. — Theológiai Szemle. — Térképészeti Közöny. — Új Idők. — Új Kor. — Új Utak.

VIII. Összegezés.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak működése 24. évében, 1935-ben, 456 tagja és előfizetője volt. Ezek közül tiszteleti tag: 2, alapító tag: 29, rendes tag: 225, előfizető: 200.

A folyóirat 700 példányban jelent meg. Ebből évnegyedenkint 456 példányt küldtünk a tagoknak és előfizetőknek; 54 példányt a Bibliográfiai Központnak; 22 példányt az államtól előírt iskoláknak és közművelődési intézményeknek; 36 példányt ment szét cserepéldány gyanánt s 132 példány került könyvtárusi forgalomba.

IX. A Társaság eddigi tisztviselői.

Elnökök: — Beöthy Zsolt (1911—1921). — Négyesy László (1921—1933). — Pintér Jenő (1933—).

Alelnökök: — Négyesy László (1911—1921). — Szász Károly (1911—). — Dézsi Lajos (1911—1932). — Zoltvány Irén (1911—1932). — Viszota Gyula (1921—). — Tolnai Vilmos (1933—). — Zlinszky Aladár (1933—)

Titkárok: — Horváth János (1911—1918). — Viszota Gyula (1918—1921). — Alszegehy Zsolt (1921—).

Szerkesztők: — Pintér Jenő (1911—1914). — Baros Gyula (1914—1916). — Pintér Jenő (1916—1933). — Baros Gyula (1933—).

Jegyzők: — Kéký Lajos (1911—1918). — Zolnai Béla (1918—1921). — Brisits Frigyes (1921—).

Pénztárosok: — Ágner Lajos (1911—1925). — Oberle József (1925—1935).

Ellenőr: — Perényi József (1925—).

X. A Társaság folyóirata.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az Irodalomtörténet, beható tájékozást nyújt a magyar irodalom és irodalomtörténet haladásának minden fontosabb mozzanatáról. Ára egy évre 8 pengő. Iskolák, könyvtárak, társaskörök és könyvkereskedők számára az előfizetés 16 pengő. Külföldi megrendelés egy évre 16 pengő.

A jelzett összegek a Magyar Irodalomtörténeti Társaság pénztárosának, Regényi Sándornak küldendők be postautalványon (Budapest, VII, Barcsay-utca 5.) vagy a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 30.309. számú postatakarékpénztári csekkszámjára fizetendők be.

A társasági ügyeket Alszeghy Zsolt titkár intézi (Budapest, II, Hattyú-utca 7).

Az ismertetésre szánt könyvek és folyóiratok Baros Gyula szerkesztő címére küldendők (Budapest, X, Család-utca 17).

IRODALOMTÖRTÉNET

A „Toldi estéje“ és az „Egy régi udvarház utolsó gazdája“.

írta: VARDAI BÉLA.

Gyulai Pálnak legkitűnőbb prózai elbeszélőműve az *Egy régi udvarház utolsó gazdája*. „Benne Gyulai a legnagyobb magyar lélekrajzolók közé emelkedett“, írja Papp a „Gyulai Pál Irodalmi emlékei“-hez írt bevezetésben.¹ Korrajzáért bátran regénynek is nevezhető, bár szerzője csak „beszély“-nek mondta. Nagyszerű, komor színei ott élnek minden irodalomismerő magyar lelkében. Manapság szomorú, állandó aktualitást ad neki színhelyének sorsa: a Bach-korszak alatti Erdélyről festett kép nem emlékeztet-e az oláh megszállást szenvedő bérces kis haza keserveire! Saját szavaival is több szempontból oly jól jellemezhető mű ez. Főalakjának egész jellemképe benne van ebben a mondatában: „Oly erős szenvedéllyel csüngött a multon, hogy fel nem foghatta a jelent.“² Vagy a kor hangulata ezekben a soraiban: „Mindenkinek volt valami sebe, ha testén nem, lelkén, vagy legalább is vagyónán. Majd minden család magába vonult és sebeit kötözgette. A régi vendégszeretet, víg élet eltűnt, mintha a régi alkotmánnyal temette volna el az idő.“³

Érdekes e mű keletkezésének története. Szerzője vetett rá világot, harmadik kiadása elé írt előszavában.⁴ Hat évig hordozta lelkében tervét, nem remélhetvén kiadását az akkori sajtóviszonyok közt, s mikor Urházy György beszélyt kért tőle 1857-ben megindult kis napilapja, a *Magyar Posta* számára, két alakban írta meg. Először a kedve szerint való, jelen teljességében s mindjárt utána szakaszonként abban az alakban, ahogy az említett helyen megjelent, bár így sem bizonyos cenzori törvények nélkül. Teljes szövege csak 1867-ben, a *Vázlatok és képek*

¹ 33. l.

² Gyulai Pál: Vázlatok és képek, II. kiadás, Franklin, 1901, 347. lapon. — Papp F. Radnóthy Kemény Zs. egyik regényalakjával, Gróf Jenő Eduárdal látja rokonnak; ez is a korába be nem illő rögeszméjének áldozata a Napoleon elleni háborút követő időben. (Gy. P. Irod. Eml., 33. l.)

³ Vázlatok és képek, id. kiad., a 357. lapon.

⁴ U. o. 281. s. k. l.

első kiadásában látott napvilágot. Érdekes volna e két kidolgozás összehasonlítása. Nyilván dokumentálná még az oly egyenes, kimondó lelkeknek is, minő Gyulai Pál volt, kényszerű hozzátörődését a korviszonyokhoz. De erre bajosan lesz már mód. A *Magyar Posta* 1857. évfolyamának — a következőnek elején a nyomasztó bélyegköltségek miatt már meg is szűnt — összes közkönyvtáraink közül a Nemzeti Múzeum hírlapkönyvtárában is már csak egy csonka példánya van; éppen az első 90 száma hiányzik, amelyekben Gyulai művének a korhoz alkalmazott formája föllelhető volna.

Legmeghatóbb jelenete e műnek Radnóthy Elek búcsúzása hűséges, öreg, haldokló István szolgájától. Értesülvén fia haláláról, mint „feldúlt családja s az elsüllyedt múlt egyetlen maradványára“ borult zokogva az öregre, megölelte s azontúl nem akart mást látni maga körül. Ettől fogva ez „többé nem cselédje volt, hanem barátja, rokona, dajkája“. S ez a jó viszony köztük mégis megromlik. István, ura elől titkolt betegségében, halálát érezvén már közeledni, azon bánkódik, hogy az most már gondozatlanul marad egyedül. Hűtlen leánya, Erzsí hazahívását indítványozza hát neki. Radnóthy felindulva kergeti el magától a jószándékú, mit sem vétett öreget. Ennek — halódva — már csak az fáj, hogy a sírba kell vinnie ura haragját. A kis Mányi cselédre bízza rá, hogy nevében, halála után, urától majd bocsánatot kérjen. Radnóthy hamar megbánja hevesességét. Rossz sejtelmek hajtják a haldokló szobája felé. Még kívül meghallja István szavait s a megbocsátás szavával siet be hozzá, úgyhogy az végpercében boldogan még kezet csókolhat neki. „Torzuló vonásain erőt vett egy édes mosoly s a homályosuló szemekből még fölesilloghatott a szeretet és hála utolsó szikrája.“⁵

Azt hiszem, abban, hogy Gyulai művébe bevett egy ily tárgyú részletet, de meg ennek egész kidolgozási módjára hatása volt a Toldi Estéje bizvást fénypontjául tekinthető nagy jelenetének: a haldokló Toldi és a király utolsó találkozásának. Az 1854-ben megjelent Toldi Estéjé-nek, amaz évtized epikája legkitünőbb termékének, hatása rendkívüli volt. Gyulai a Budapesti Hírlap 1855-iki tárcájába *Szépirodalmi Szemléje* során lelkesült méltatást írt róla, ünnepelve Arany epikus géniusát. De mint költő is hatása alá került, az évtized vége felé megírt pró-

⁵ U. o. 397. l.

zai elbeszélésében. A két mű egészében is rokon némiképen: mind a kettő egy-egy életalkony rajza. Az igazi tehetségtől átvett és feldolgozott hatás esete ez, mely az önálló jelleg, kiemelkedő érték minden sérelme nélkül odacsatolja az epika szálaival is Gyulai Pált, ahová mint lírai költő tartozik: Arany János köréhez.

István szolgálánál súlyosabb az öreg Toldi bántódása. A király udvarából elküldött Miklós három év után is meg van győződve igazáról, ezt hajtogatja Bencének otthon, még Pósa-falvy jövetele előtt, meg a viadal után is, a Rákos mezején hazafelé ballagva. Az udvarból elküldetése az évek során irtózatosan hatott rá. „Testem meg van törve, lelkem meg van ölve“, panaszolja Bencének, útban Buda felé. A király elé öltözve, a reá váró örömtől felvillanyozva sem feledi elmondani: „Három évig hálni járt belém a lélek.“ A viadal után elkeseredve, ravasszággal gyanúsítja a királyt: szándékosan nem akart az ráismerni! Pedig annak lelkén csak sejtelen futott át, a biztosat csak az olasz elejtése után tudta meg, amikor Toldi már nem volt sehol. A költő szerencsésen menti meg ezt rokonszenvünk elvesztésétől, mikor a kiejtett gyanú után hamarosan nagy királynak is mondatja vele Lajost, akit mindig szeretett s most is szeret még, akihez vonzza a lelke. Kegyelmeét azért nem kívánja, aminthogy a vele kibékülés kívánsága nem támad fel benne halála előtt sem. Mind a bántódás mélységének jele. Persze akkor helyzete úgy el volt már rontva, hogy csak a király hozhatta rendbe, s így is történik.

Mikor ez a haldoklóhoz lép, elismeri, hogy megbántotta őt, s nyilván ez a szava hat Toldira úgy, hogy urától azokért a régi zsörtölődésekért, az igazára rámutatás mellett, bocsánatot kér. Véres tette a királyi palotában nem is kerül szóba. Ez mindkettőjük előtt el van intézve azzal, hogy az utolsó nagy haragkitörés a halálos ágyra juttatta a hőst, útban az örök bíró felé. Hogy Arany, a lelkiismeret költője, nem érinteti a véres ügyet, azzal talán a korszerűségnek és hőse naivságának is meg akarta adni a magáét. A király gyöngéd, de szintén határozott szavakkal védi Toldival szemben a maga álláspontját. Tulajdonképp mindkettőjüknek igazuk van, ez már együttjár a dolgok tragikumával. Ami belőle fájna Toldinak, nem hallja többé: a király, Toldi kora letűntéről szólva, már egy halott kezét fogja.

A téma hasonlósága a két esetben szembetűnő. Az elkül-

déssel méltatlanul megbántott jólelkű, jószándékú öreg alantassnak urával a halálos ágyon megbékélését adja elő Arany is, Gyulai is. De hogy hatásról beszélhessünk, ahhoz nem elég a tárgy hasonlósága, annak a művészi eljárás, megoldás egész módozatában kell mutatkoznia, mert csakis ez vall arra, hogy a költőt az előtte álló művészi példa fogta meg. S itt valóban találunk is ily megoldási hasonlóságokat. Az első, hogy mindkét esetben a megbántó siet az élete végét járó hívéhez, teljesen önként, mintegy lelkiismeretétől hajtva, lelki magaslatáról nagyobb bizonyosságot téve így minden rangjánál. Másodszer mindkét helyzetben a megbántott kér bocsánatot urától. Ez egyiknél sem színlelés, csupán alantas voltukból következő, hanem szívből fakad, ami persze a gyöngéd, gondoskodó szolgánál melegebben, alázatosabban nyilvánul, mint a marcona katona esetében.

A harmadik megoldási hasonlóság, hogy a szembenállottak lelki harmóniájának helyreállása mindkét esetben nem *expressis verbis*, szavakba foglalva, hanem külső jelekkel jut kifejezésre. Talán azért, mert szóra bízva a dolgot, könnyen az érzelmességbe csaphatna a hangnem. Bizonyos tartózkodás különben is mindkét költő jellemképéhez hozzátartozik. Bence megbékélését a királyéval holtan is összefogódzó keze, Istvánét az ura kezére adott csók, utoljára felvillanó boldog mosolya, felcsillogó szeme fejezi ki.

Gyulai Pál előtt az Egy régi udvarház utolsó gazdája búcsújelenetének megírásakor ott lebegett a Toldi Estéje hasonló tárgyú része, ha nem is nyomról-nyomra követett példaképen, de mégis mint olyan determináló hatás, mely a maga más körbe helyezett feladata megoldásának némely főmozzanatait készen adta számára. Ha csak egy motívum volna az egymás mellett tett jelenetekben közös, nyilván csak véletlen egyezésről volna szó. De három motívum is egyezvén, ugyanazon sorrendben, azt hiszem, nem túlzás Arany-hatásról szólni s azt állapítani meg, hogy Arany nagyszerű, történeti színezetű jelenetének etapjait Gyulai polgári miliőbe ültette át.

Régi, énekelt verses irodalmunk ritmusa.

Írta: PÉCZELY LÁSZLÓ.

(Szemle a XVI. századi magyar énekköltés ritmuskincsén.)

Régi verseink formáinak a megítélésénél mai ritmusérzékünkre nem bízhatjuk magunkat. Más fogódzóra van szűségünk, mert Arany János verselésén kifinomult ritmusérzék kritikájával arra az eredményre jutunk, mint a legtöbben azok közül, kik a legújabb időkig régi verseink verseléséről akár egy-egy odavetett mondatban, akár külön tanulmányban nyilatkoztak. Ezek a nyilatkozatok a legtöbb versre nézve kedvezőtlenek voltak. *Verstani* szempontból ítélték, holott *verstörténeti* alapon a rosszaknak minősített verseket is jóknak, legalább is jobbaknak találjuk, mint azok, akik a maguk ritmuselvét időtlen érvényűnek gondolták s csak negatívumokat tudtak régi verses irodalmunk formáiról megállapítani. Ha mai ritmusérzékünkre nem bízhatjuk magunkat, hol keressünk hát fogódzót, melynek segítségével régi irodalmunk formakincsét vizsgálhatjuk? Középkori verseinknél Horváth János számára a fogódzó a legtöbb vers mellé odaállítható latin eredeti volt. XVI. századi verseinket vizsgálva, ezt az irányítót a legtöbb esetben nem vehetjük igénybe, de nincs is rá szükségünk. Egészen új világba lépünk itt: a magányosan olvasott, vagy közösség előtt felolvasott, a szűk kolostori cellák falai között meghúzódó irodalom helyett olyan irodalommal van dolgunk, mely az *ének* szárnyán száll szájról-szájra, mely már nemcsak az olvasni tudók kis csoportjáé, hanem az egész nemzeté, melynek életrekeltségében s tartalmi és formai kialakításában az egész nemzet résztvett.

XVI. századi verseink énekszövegek. Az ilyenek formai megítélése pedig más szempontból történik, mint az olvasásra vagy felmondásra szánt verseké. Lehet valamely vers felmondanivalónak tökéletes, énekszövegnek azonban használhatatlan. És fordítva: hány vers kiváló énekszöveg, felmondanivalónak azonban fogyatékos. A különbséget énekszöveg és felmondásra szánt vers között XVI. századi verseinkkel kapcsolatban elég korán észrevették, a disztingválás azonban csak egy-egy elejtett szóban, mondatban nyilvánult meg. Már pozitív szempontokat a vizsgálódáshoz zenetörténészeink adtak, így Szabolcsi Bence, őt megelő-

zóleg pedig Kodály Zoltán, ki egyik tanulmánya végén a következőkben jelöli meg a verstörténeti kutatás módszerét: „... minden típus vizsgálatánál első kérdés legyen: van-e melódiája? énekelték-e? vagy csak olvasták? Énekszövegek ritmizálása a dallam mellőzésével vagy illuzórikus, vagy egészen lehetetlen“.¹

XVI. századi énekszerzőink verseiket énekben gondolják el. Előttük a ritmusideál, a dallam, feladatuk az, hogy verseiket úgy konstruálják meg, hogy azok jó énekszövegek legyenek, vagyis beleilleszkedjenek a dallam-megszabta keretekbe. Ezért a dallamnak megfelelő ritmustényezők közül azokat kell a szövegben megvalósítani, melyeket az énektechnika megkíván. Ezek pedig a dallamritmikumnak leginkább kiütöző jegyei. Ilyen a cezúra. Ha a dallamban határozottan érezhető cezúra van, az énekszerző egészen spontán, a benne élő dallamritmikum hatása alatt úgy konstruálja meg versét, hogy a szövegsorokban is meglegyen a megfelelő helyen a cezúra. E követelmény ellen énekszerzőink a legkritkább esetben vétenek. Ha tehát a szövegben sok a cezúrátlan sor, ez arra figyelmeztet, hogy a dallam cezúrátlan és ezért a cezúrák hiányát nem szabad hibául felrónunk. — Ha a dallamsor például 12 hangból áll, a szövegsornak is ennyi szótagúnak kell lennie. Ez azonban már nem oly fontos követelmény, mint az előbbi, a cezúra. Az énektechnika nem szenvedett csorbát, ha helyel-közzel egy hangra két szótagot, vagy egy szótagra két hangot énekelték, vagy ha a dallamot alkalomadtán meg-megtoldották egy hanggal. Így tehát abból a körülményből, hogy XVI. századi verseinket énekelték, sok látszólagos verselési fogyatékoságot tudunk megmagyarázni. Ilyen a „hibás“ cezúra, a szótagszám ingadozása, ilyen a sokat emlegetett gyarló rímelés is. A művészi rímelésre, mint a vers zenei jellegének egyik fontos tényezőjére, nem volt szükség, mert a szöveg zeneiségét pótolta maga a dallam.

Még egy sokat hangoztatott „fogyatékoságot“ magyarázhatunk meg e versek énekszöveg-mivoltával. XVI. századi verselésünk legszembetűnőbb jellegzetességére mutathatunk itt rá. Az előbb említettük, hogy a dallamritmikumnak csak főbb jegyei hagytak nyomot az énekszövegben. Innen van az, hogy *a ritmus XVI. századi verseinkben a főbb kereteken belül megkövetlen*. Például a középceszúrák 10-es sorfajnál megtaláljuk a pontos és

¹ Argirus nótája. Ethn. 1920. 35—36. l.

következetes középcézúrát, következetesnek találjuk többé-kevésbé a 10-es szótagszámot is. Ha azonban a felmondásra szánt versek ritmizálásához szokott ritmusérzékünkre bízva magunkat, tovább akarjuk tagolni a félsorokat, csalódás ér bennünket. Meglepetve tapasztaljuk ugyanis, hogy amily következetesen tesz eleget a vers a fentemlített két követelmény közül az elsőnek s többé-kevésbé a másodiknak is, éppoly következetlenség a jellemző a félsorok tagolásában. Példánk esetében a $2/3$, $3/2$ és tagolatlan sorok minden rendszer nélkül váltakoznak. Mi ennek az oka? Nem tudták volna énekszerzőink következetesen továbbtagolni a félsorokat? De igen. Ha a sorokat felezni tudták, ha a szótagszámot a sorok túlnyomó részében pontosan elő tudták állítani, ez utóbbira is képesek lettek volna. A dallam azonban nem kívánta meg a félsorok valamilyen megállapodott tagolását. Igaz ugyan, hogy ezek még tovább tagozódnak, ez a tagozódás azonban távolról sem olyan határozott, mint a dallamritmikum főbb jegyeinek megfelelő $5/5$ -ös osztása a soroknak. A nyelvben levő ritmikus hajlam ezen a ponton irányító nélkül marad és legfeljebb csak az értelmet ismervén el vezetőnek, hol az egyik-, hoi a másikkajta tagozódást mutatja, vagy egyáltalában nem mutat semminemű tagozódást.

Hogy pedig a felsoroltak csak mai szemmel nézve fogyatkozások, hogy e versek jellegének megfelelően valójában nem azok, beláthatjuk, ha az ugyanazt a formát mutató verseket kronológiai rendbe szedjük. Gyakran tapasztaljuk, hogy mai szemmel nézve a korábbi vers jobb, mint a későbbi. Ott van például a cezúrátlan 11-es dallamra énekelt versforma. Ez a korszak legtöbbit használt formája. Már a 40-es évek elején feltűnik s az 50-es évektől kezdve a század végéig vezetőszerpet visz, a legnépszerűbb, a különböző énekeskönyvekben legtöbbit idézett dalmoknak a formája.² Ha a 40-es évekből veszünk elő 11-eseket s összehasonlítjuk őket a század végéről való 11-esekkel, nem tapasztalunk az említett látszólagos hibák levetkőzése irányában fejlődést. Lehetetlen ezt elképzelni abban az esetben, ha az említettek az énekelhetőség szempontjából is hibák lettek volna. Még többit mond számunkra Tinódi, Sztárai, Szkároosi vagy Szegedi Gergely verselési gyakorlata, ha ebből a szempontból

² L. Szabolcsi B.: *A XVI. sz. magyar hist. zenéje*. 1931. Magyar zenei dolgozatok. 9. sz. 10. l.

megvizsgáljuk. Ők ugyanis ugyanazt a formát több versben használják, kézenfekvő volna tehát, ha a mondottakat nem vesszük figyelembe, a fejlődés a művészi rímelés, a megállapodott szótagszám, a formának a főbb kereteken belül való megkötöttsége irányában. E helyett itt is ugyanazt tapasztaljuk, mint például a kronológiai rendbe szedett ceuzúrátlan 11-eseknél. Mi ennek az oka? Semmi más, mint hogy nem volt szükség az említett „hibák“ levetkőzésére mindaddig, míg a versek énekszövegek voltak. Csak majd ha a dallamtól elszakadnak, lesz szükséges ebből a szempontból a tökéletességre való törekvés, mert ami énekelve nem hiba, felmondva szembeszökő fogyatékoság. Addig fejlődésről csak a főbb, dallam-megszabta ritmikai kereteknek az *énekelhetőségtől követelt mértékig* való megrögzítése, bizonyos formák felszínrehozása és népszerűsítése szempontjából lehet szó. És ezen a ponton tűnik ki XVI. századi énekköltésünk korszakot alkotó szerepe a magyar verselés történetében: egész sereg, a főbb keretekben már állandósult sorfajjal, sok strófaképlettel gazdagította formakészletünket, számos új és már régibb formát népszerűsített, vitt bele a köztudatba s biztosította fennmaradásukat a dallamoktól való elszakadás utáni időkre is.

Az előbbieken néhány látszólagos verselési negatívumot magyaráztunk meg XVI. századi verseink énekszöveg-mivoltával. Más szempontból is szükség van azonban e versek dallamainak a megvizsgálására. Már Kodály Zoltán figyelmeztet *Argirus nótája* című tanulmányában, majd Szabolcsi Bence egyik munkájában,³ hogy a szöveg ritmusának a megállapításánál a dallam nem mellőzhető. Például a 11-es és 12-es sorfajoknak 3, a 10-esnek 4 típusa szerepel XVI. zenénkben,⁴ ezek mindegyike más ritmizálását követeli a szövegnek, még ha a sorok szótagszáma megegyezik is. Dallam nélkül nem tudjuk eldönteni, minő terv szerint ritmizáljuk a sort. Különösen az olyan versekre áll ez, melyek egyszerre többfajta ritmizálást is megtűrnek.⁵

Végül még egy fontos kérdésre adnak feleletet a dallamok. Amint alább látni fogjuk, meglepő az a formagazdagság, melyet XVI. századi énekköltésünk elénk tár. Ha hozzávesszük ehhez

³ *A XVI. sz. magyar hist. zenéje*. 7. l.

⁴ L. Szabolcsi idézett munkáját a 45. lapon.

⁵ Találtam például olyan verset, melynek 84 sora közül 41 5/6, a többi pedig 4/4/3 szerint tagolható. Egy másik 11-es szótagszámú versnél pedig a sorok egy része a 4/4/3 mellett a 6/5-ös ritmizálást tűri meg. Ilyen esetekben csak a dallam igazíthat bennünket útba.

azt, hogy e formáknak csak a kisebbik részét találjuk meg középkori verses irodalmunkban, azonnal felöltik a kérdés: honnan ez a nagy formai gyarapodás? a népköltészet adott volna néhány évtized leforgása alatt ennyi új formát az irodalomnak? egyéni kezdeményre vagy éppen idegen hatásra gondoljunk? Ezekre a kérdésekre is a dallamok adják meg a feleletet. A versformák az idegen hatásról ugyanis legtöbbször nem világosítanak fel. Ott van például a *Hadnagyoknak tanúság* Tinóditól. Ennek a sorai 4/6 és ezentúl még bizonytalan tagozódásúak; a 6-os sorrész 4/2, majd 2/4, majd pedig 3/3-ra oszlik, vagy osztatlan. A dallam nélkül nem állapíthatjuk meg, vajjon e forma önálló magyar fejlődmény, vagy pedig idegen hatás nyomait viseli-e magán. Népdalaink között gyakoriak a 4/3/3 és 4/4/2 beosztású szövegekre énekelt dallamok. Ha népköltészetünk e formát már akkor is ismerte, feltehetjük, hogy a népköltészetből került az irodalomba. Tinódinak tipikus lejtésváltó 10-es dallama azonban figyelmeztet bennünket, hogy ha valamilyen magyar népdalformával való megegyezés elősegítette is e forma irodalmi népszerűsödését, mégis elsősorban idegen hatás alatt fejlődöttnek kell minősítenünk. Nem szabad továbbá figyelmen kívül hagynunk, hogy, amit már fent említettem s amiről alább, éppen az idegen eredetet sejtető formáknál lesz szó, a dallam ritmusának csak kiütközőbb jegyeit nyomta rá a szövegre. Ezek a *főbb* ritmikai keretek pedig nem idegenek a mai magyar ritmusérzéknek és bizonyára nem voltak azok a XVI. századi versszerző ritmusérzékének sem. Ha tehát csak az énekszövegeket vizsgálunk, mitsem gyaníthatnánk és állapíthatnánk meg a megfelelő formák idegen eredetéről, vagy a kifejlődésükre tett idegen hatásról.

Nyilvánvaló tehát, hogy régi *énekel*t irodalmunk versformáinak a megállapítása előtt nélkülözhetetlen e versek dallamainak a felkutatása, ritmikai leírása, rendszerezése és annak megállapítása, e dallamok idegen eredetűek-e, idegen hatás nyomait viselik-e magukon, ha igen, minő eredetű ez a hatás? (Folyt. köv.)

⁶ Ezt a feladatot XVI. századi verseink dallamaira vonatkozólag részben már elvégezte Szabolcsi Bence, ki két, e századi énekeskönyv kritikai kiadását rendezte el. Az egyik Tinódi *Cronica*-ja (*Zenei Szemle*. 1929. I. 24. Tinódi-dallam), a másik a töredékes *Hofgreff-gyűjtemény*. (*A XVI. sz. magyar hist. zenéje* című dolgozatának függelékeképp. Magyar zenei dolgozatok. 9. sz. 17. melódia.) Ugyanó nótajelzések segítségével még néhány XVI. századi versünk dallamára bukkant rá későbbi énekeskönyveinkben. Szabolcsi a fent jelzett dallamok pontos ritmikai leírását és rendszerezését is elvégezte, 2 másik tanulmányában pedig (*Jegyzetek a R. M. K. T.-nak VII. kötetéhez*, It. Közl. 1927. és *Adalékok*

Pesti Gáborról.

Írta: WALDAPFEL JÓZSEF.

I.

Az első magyar Aesopus szerzője katolikus papnak készült s még egészen középkori jellegű iskoláztatáson is végigment a XVI. század első negyedében. De a humanista élet ideálja annak Jagelló-kori árnyképében is megragadta, a humanizmus egy nagyrebecsült kincsének árán pedig szoros kapcsolatba került az erasmisták egyikével. Mellette elment a kedve az egyházi pályától s az új tudós élet, a világi humanista életének lehetőségére nyílt meg a szeme. Részben, hogy magára vonja a figyelmet, részben népével szemben való hivatásérzetből fogott tollat, hogy latin tudását a latinul nem tudó magyar nép javára használja. A könyvsajtót éppúgy igénybeveszi széleskörű közönségnek szánt munkái terjesztésére, mint a reformáció s ő is azt a két könyvet akarja először a nép kezébe adni, amelyeket Luther; ő nyomtat ki először egészen világi magyar könyvet Aesopusában¹ s ezt olyan megokolással teszi, amilyennel Luther készül rá. De Pesti törekvésének irányítója ekkor is az az erasmista szellem, amely Luthernek előkészítője. Maga az a gyűjtemény is, amelyből merít, az Erasmushoz sokban legközelebb álló körből ered. Másfelől azonban a humanisták ízlés- és stíltörekvéseinek részese létére a népre való hatás kedvéért oly versikékkel tarkázta könyvét, melyek — legalább részben — a középkornak a humanizmustól megvetett barbár rigmusait idézték vissza.

Pesti pályájának és írói törekvéseinek jelzett mozzanatai közül főképp három szorul részletesebb megvilágításra, a humanizmus-hoz való csatlakozásának története, mesekönyvének forrása és a tanulságok ritmikája.

1. (*Pesti Gábor életéhez.*) Brassicanus János Sándor Lukianos Demonax-ához fűzött fecsegő scholionában a legnagyobb ókori költőknél nem kisebbnek vallott Janus Pannonius több kiadatlan-nak tartott (valójában Krakkóban 1518-ban már megjelent)

a régi magyar „metrikus” énekek történetéhez, u. o. 1928.) XVI. századi ének-költésünk két, idegen eredetű dallam- és versforma-csoportjával foglalkozik.

¹ V. ö. Kerecsényi Dezső: *Aesopus magyar nyelven*. Prot. Szemle. 1929. — Waldapfel Imre: *Humanizmus és nemzeti irodalom*. Irodalomtörténet, 1933. 25. l.

epigrammáját is idézi egy birtokában levő kéziratból. Azt írja róluk egyikükkel kapcsolatban:

id inter alia eius plusquam trecenta epigrammata manu sua descripta et a Turcorum immanitate aegre redemta, immo nec vulgata, nec aliis visa beneficio GABRIELIS nostri Pannonii adolescentis, et morum et litterarum ornamentis iuxta praestabilis consecuti sumus, ac in bibliothecam nostram, tanquam preciosum quendam unionem reposuimus.

Ez a sok tekintetben érdekes nyilatkozat eddig csaknem észrevétlen maradt. Abel Jenő már az Adalékok-ban (1880), a Janus-kéziratokról szóló dolgozatában megemlítette, Szilády Áron pedig Hartl és Schrauf a bécsi egyetem tanáraitól írt könyvének ismertetésében (It. K. 1898) e könyv alapján hivatkozott rá, de tanulságait Pestivel kapcsolatban sehol sem érvényesítették.² Nem lehet kétség, hogy a Brassicanustól említett Gabriel Pannonius azonos a magát később ugyancsak így nevező Pesti Gáborral, akinek mindhárom munkájához Brassicanus írt ajánló verseket, a maga tanítványának nevezvén őt. Brassicanus könyvének nyomása 1527 július 10-én fejeződött be, idézett sorait tehát ez év elején vagy még az előzőnek végén írta: a török 1526 szeptemberében járt Pest-Budán. Így érthető a megjegyzés, hogy a kéziratot szinte a török kezéből mentette ki Pesti (a Corvina kincseinek ekkori pusztulásáról tudvalevőleg másutt bőven szól Brassicanus). Ezek szerint már 1526 őszén, tíz esztendővel első munkái megjelenése előtt, Bécsben kellett lennie s Brassicanus nyilatkozata szerint már ekkor kitűnt „et morum et litterarum ornamentis“. Maga az a tény is, hogy Janus Pannonius epigrammáinak kéziratával érkezik Bécsbe s a humanizmus ottani mesterének annak átengedésével tehet a legkitűntetőbb formában elismert szíveséget, ugyancsak bizonyítja, hogy már ekkor erősen benne van a humanizmus szellemi világában. Tehát nem Bécs kezdte humanistává nevelni, hanem a magyar humanizmus hagyománya, s abban legalább félig-meddig már akkor benne élt, mikor Brassicanus tanítványává lett.

Érdemes alaposabban szemügyre venni, miféle Janus-kézirat-ról lehet itt szó s hogyan juthatott hozzá Pesti Gábor. Abel Jenő autográf kéziratra érti a *manu sua descripta* megjelölést. Pedig

² Legújabban szólt róla Klimes Péter: *Bécs és a magyar humanizmus* (Palaestra Calasactiana. 5.) 1934. 76–77. és 89. l.

— az 'epigrammata eius' szomszédságában — inkább Pestire ért-hette Brassicanus a 'manu sua descripta'-t, mintha csak úgy folytatódott volna a mondat: ... Gabriel nobis donavit, s nem Gabrielis beneficio consecuti sumus. És valóban el sem lehetne képzelni, hogyan juthatott volna Pesti Janus eredeti kéziratához, vagy csak olyanhoz is, melyet annak tarthatott volna. Még csak az sem lehetséges, hogy a török betörés idején a Corvinából „zsákmányolta“ volna, mert az epigrammák eredeti kézírata nem volt ott sem, sőt valószínűleg soha nem is létezett. Az erre-arra szétküldözgetett epigrammákat nem is gyűjtötte mind össze maga a költő. Váradi Péter egy levele szerint Mátyás vele gyűjtette őket össze Janus halála után, a gyűjtése eredményét tartalmazó kódex nála maradt s az arról pergamenre készített másolatot helyezték el a Corvinában. Váradi példányáról aztán többen lemásoltatták ezt az irodalmi csemegét, míg végre el nem vezett s ekkor Váradi Keszthelyi esztergomi kanonok másolatát kérte el, hogy újat készíttessen magának.³ A Corvina példánya ott is maradt a XVII. századig, akkor Lambecius vitte Bécsbe az udvari könyvtárba. Pesti minden valószínűség szerint erről készített saját kezével másolatot. Ebben semmi feltűnő nincsen, abban az időben sokan dolgozhattak a könyvtárban. De ahhoz, hogy valaki bejusson, mégis kellett az udvarral valamilyen kapcsolatának lennie. Pesti Gábor családjának állásáról semmi biztosat nem tudunk, de voltak Pestiek magas papi tisztségekben is, udvari hivatalban is. Meglehet, hogy Pesti édesapja is kisebb udvari hivatalt viselt. Egy Pesthi Imre mester például 1500-ban a kis kancellária jegyzőjeként ismeretes. (Fogel: II. László udvartartása, 51. l.) Pesti apja elég korán meghalhatott, legalább őt már sehol sem említi. Családját azonban befolyásos emberek pártfogolták, elsősorban Peregi Albert, Lajos király főszállásmestere; az is világos Pesti leveleiből, hogy özvegy édesanyja Budán élt. Az udvarral való kapcsolat tehát igen valószínű. Az a tény, hogy Brassicanus közvetlen a mohácsi vész idejétáján Budán tartózkodott, annak lehetőségére is figyelmeztet, hogy Pestit már itt megismerte, vagy ennek valamely pártfogója volt vele barátságban s ez utasíthatta védencét a jőnevű bécsi mesterhez.

Mikor Pestit édesanyja Bécsbe engedte, abban a reményben ringatódzhathott, hogy magasabb tudományos műveltséget szerez-

³ V. ö. Abel, Analecta 29—30. l. — Huszti: Janus Pannonius, 294. l.

vén, idővel olyan fényes papi pálya nyílhatik meg előtte, amilyenekre a humanizmus évtizedei sok példát mutattak. De mikor fia 12 év múlva azzal tért haza, hogy bár egész időn tanult, nem akar pap lenni, kárbaveszetteknek érzett minden tanulatására fordított áldozatot és támogatást. Pesti elhatározása különben már régebbi keletű volt. Három nappal hazaérkezése után írja családjáról: „*diu celatam voluntatem meam ipsius aperui, me sacerdotium assumere nolle*“. Az Újtestamentum ajánlásának „*sacras litteras non modo non edidiceram, sed vix degustaram*“ szavait Szilády úgy értelmezi, hogy Pesti egyetemi teológiai tanulmányait még nem fejezte be teljesen e munkája végeztekor s szerénykedve mondja, hogy még alig kezdte el; ezt az értelmezést persze már az meglehetősen valószínűtlenné teszi, hogy már 1526/27-ben Bécsben volt. De maga Pesti idézett mondata nem is jelenthetné ezt, ilyenformán a két plusquamperfectum egészen ok és cél nélkül állna egyszerű perfectum helyett. Pesti minden bizonnyal azt akarta mondani, hogy annak idején csak éppen belekóstolt a teológiába, de nem tanulta ki, hanem előbb abbahagyta más tanulmány kedvéért. Mikor ezt írta, már nem lehetett teológus. Azzal kapcsolatban mondja éppen ezt, hogy bár nem szakember, mások biztatására elvégezte a munkát s amit nem értett, abban kikérte teológusok útbaigazítását. Az sem bizonyos, volt-e Pesti egyáltalán hallgatója a bécsi egyetem teológiai karának. A natio Hungaricába nem vétette fel magát. Brassicanus a latin és görög nyelvnek és a polgári törvénynek tanára volt. Éppen abban az időben, mikor Pesti Bécsbe került, legtöbbször nem is tarthatott előadást, mert a töröktől való folytonos félelem s a helyzet általános bizonytalansága folytán nem voltak hallgatói. Az egyetemtől függetlenül irányítója volt néhány ifjabb humanistának, köztük azoknak is, akik rajta kívül Pesti Újtestamentumát ajánló versekkel ékesítették: Fabri Ulriknak és Lazius Farkasnak, a későbbi nevezetes osztrák történetírónak. Mindketten egy ideig a klasszikus nyelvek lektorai is voltak, de aztán a tekintélyesebb és jövedelmezőbb orvosi tudomány elismert mestereiként működtek. Brassicanusnak ebbe a kis humanista iskolájába tartozott Pesti s meglehet, hogy Brassicanus „tanítvány“ megjelölése nem is vonatkozik a hivatalos egyetemi oktatásra.

Hogy miképpen képzelhette Pesti a maga humanista életpályáját attól kezdve, hogy e bécsi kör példájára idegenkedett a papi pályától, azt legfeljebb csak gyaníthatjuk. Abban, hogy

Bécsbe ment, már része lehetett annak a számításnak, hogy az új helyzetben ez a legelőnyösebb. Családja pártfogói az elsők közé tartoztak, akik Mária királynővel Ferdinándhoz csatlakoztak. Pesti legfőképp Ujlaki győri püspöknek igyekszik kedvében járni, az ő kívánsága szerint készíti és neki ajánlja *Nomenclatura*-ját, nála való hathatós támogatásra kéri Peregi Albertet. Már pedig Ujlaki azokban az években a legbefolyásosabb magyar ember volt Ferdinánd udvarában. Vagy azt remélhette Pesti, hogy világi humanistaként az udvarnál kezdhet oly hivatali pályát, amilyenre családja papként szánhatta, vagy a bécsi egyetemen remélhetett valamilyen megbízást, mint ahogyan ez valamivel utóbb Sylvesternek sikerült — ugyancsak nem Ujlaki támogatása nélkül. Pesti reménye azonban nem teljesült. Utóbb a magyar udvarhoz került. Az ide vezető útra is könnyű rámutatni: sógora János király híve volt, az ő hazaérkezte idején is vele járt Erdélyben. De a humanistát is megbecsülhették Pestiben, mint ahogyan Brodaries, majd az ifjú Verancsics is János király legfőbb emberei közé tartoztak. Buda eleste után az özvegy királynővel Erdélybe ment Pesti, az utolsó adat egy kassai megbízatása teljesítéséről szól, aztán teljesen nyoma vész. Meghalt-e, vagy mi lett belőle s volt-e része neki is az udvari humanizmus Erdélybe való átmentésében, nem tudhatjuk.

2. (*Pesti Aesopus-ának forrása.*) Ismeretes, mennyire egészen Erasmus szellemében s Erasmus nyomán készült Pesti Újtestamentuma. Azt azonban még nem világították meg eléggé, mennyi köze van Pesti erasmista törekvéseinek Aesopusszal való foglalkozásához és ahhoz, hogy éppen azt a gyűjteményt fordította. Magának az alapul vett gyűjteménynek meghatározása is csak közel járt az igazsághoz. Toldy Ferenc állapította meg, hogy Pesti meséinek többsége azoknak a fordítása, amelyek a bécsi Singreniusnál. Pesti kiadójánál 1520-ban megjelent latin gyűjteményben található. Toldy szerint ez a kiadás volt Pesti főforrása s ezt ő toldotta meg a Rimicius-féle mesék egy részével, a mesék elé pedig nem azt a *Vita*-t fordította, amely főforrásában állt, hanem kiegészítette a terjedelmesebb változat másutt talált példányából. Toldy megállapítása átment a köztudatba, Pintér Jenő is a Singrenius- és Rimicius-féle gyűjteményeket jelöli meg Pesti két forrásául. Valójában Singrenius-féle gyűjteményről nem is jogos beszélni. Singrenius könyvnyomtató csak az évek óta legjobban elterjedt mesegyűjtemény új lenyomatát készítette

el. Előtte és utána rengeteg kiadása ismeretes ugyanannak a gyűjteménynek, s e kiadások során az alaprétteghez csaknem esetről-esetre új mesecsoportokat ragasztottak más kiadványokból az egymással versengő könyvnyomtatók, Singrenius alighanem csak egészen változatlan lenyomatot csinált az ugyanabban az évben Strassburgban megjelent kiadásból. És Strassburgban már a következő évben csatolták a gyűjteményhez a Rimicius-féle meséket is. Ettől kezdve azok is ott voltak minden új lenyomatban s így mindazokban, amelyekhez Pesti az 1530-as években leginkább hozzáférhetett. (Az iskolákban használt könyvről lévén szó, az 1520-i kiadás régen eltűnhetett a forgalomból.) Hogy milyen keletük volt, azt eléggé mutatja az, hogy a legtöbb évben több kiadásuk is forgalomba került. De nemcsak Rimiciust, hanem a részletesebb Vita-t is egyazon könyvben kellett találnia Pestinek a többi mesék eredetijével. A 30-as évektől kezdve több kiadás már ezt az életrajzot hozza.⁴ Az a legvalószínűbb, hogy Pesti az 1531-ben és 1533-ban Nürnbergben Petreiusnál megjelent kiadások valamelyikét használta. A szóbanforgó szerkezet rengeteg változata közül ugyanis ezek vették át először másféle (többnyire bilinguis görög-latin) Aesopus-kiadásokról azt a címet, amelyet Pesti is könyve magyar címe elé írt: *Aesopi Phrygis fabulae*. Ismeretes különben, hogy szótárában is egy 1531-i *nürnbergi* kiadványt bővített meg.

Azt a mesegyűjteményt, amelynek egyik sokszorososan bővített változatából Pesti dolgozott, az összehasonlító irodalomtörténet Dorpius-féle gyűjtemény néven emlegeti, minthogy legtöbb kiadásában mindvégig ott állott az élén a legelső csoport első kiadójának, Martinus Dorpius (Marten van Dorp) löweni teológustanárnak előszava. Dorpius maga is Erasmus legközelebbi baráti köréhez tartozott s iránta való személyes rokonszenvét, tudománya iránt való tiszteletét akkor sem tagadta meg s a humanizmusban tanítványának vallotta magát akkor is, mikor egyházkritikája miatt vita kezdődött köztük, valamint az Erasmusmal tartó Morus és Dorpius közt. Mikor a meséket kiadta — valószínűleg 1513-ban —, akkor is Erasmus tekintélyére hivatkozott azok latin írója érdemének igazolására. Ez az író pedig, a goudai Guilelmus Hermanus (néhány későbbi kiadás tévesen két külön

⁴ Ez is, Rimicius mestergyűjteménye is, benne van pl. az éppen 1536-ban megjelent leydeni kiadásban is; ennek egy példánya a M. T. Akadémia könyvtárában is megvan.

személynek veszi G. Goudanust és G. Hermanust), Erasmus rendtársa és legeslegkedvesebb ifjúkori barátja volt, akivel együtt poétáskodott, együtt lett humanistává a kolostorban s akinek verseit is Erasmus adta ki. Vilmos kanonok még 1510-ben meghalt. 83 meséjét (középkori verses mesék klasszikus latinságú prózai átdolgozásai) Dorpius Gellius, Policianus és Crinitius néhány meséjével megtoldva elsősorban azoknak szánta iskolakönyvül, akiket a filozófiának az ő vezetésével való tanulására készítének elő az ajánlásban megszólított löweni iskolamesterek. De nyomban oly nagy sikere volt a kiadványnak, hogy rövidesen úgyszólván minden humanista jellegű, Erasmust vezérnek tisztelő latin iskola ennek egyre bővülő kiadásait használta Hollandiában, Németországban, Angliában, Lengyelországban stb. A protestáns iskolákban is csak fokozatosan szorította ki utóbb Camerariusnak, Melanthon barátjának jelentékeny részében ugyancsak ezen alapuló gyűjteménye; egyébként valószínűleg a Camerariustól vezetett új nürnbergi humanista iskola adta az alkalmat a Dorpius-féle gyűjtemény nürnbergi kiadásaira. Már az első ismert kiadásokban több van, mint amennyit Dorpius előszava szerint első ízben közrebocsátott: e gyűjteményt egyesítették az ugyancsak löweni Hadrianus Barlandus meséivel s ezekkel együtt csatolták hozzá az Erasmus adagiumaiból kiszemeltek is. Löweni Strassburg, a legfontosabb erasmista központok egyike vette át először a gyűjteményt s itt jelent meg a legtöbb bővített kiadás, az első már 1514-ben. A rövid Vita-t, úgy látszik, ez hozta először, egy 1516-ban megjelent kiadás egy Gerbellius-féle mesét s valószínűleg egy 1520-i löweni Abstemius első 100 meséjét: ezek — s rajtuk kívül Valla 33 meséje — az ugyanebben az évben megjelent strassburgi és bécsi kiadásban egyaránt ott vannak már. A Singrenius-féle lenyomattól a Pestitől használtig már előbb követtük a gyarapodás útját, a későbbieknek a mi szempontunkból nincs fontosságuk. Egyébként egészen a XVIII. század közepéig követhetők.

Aesopusnak az erasmista iskolákban különösen nagy szerep jutott. A grammatikai, stilisztikai és retorikai oktatásban éppoly nagy jelentősége volt, mint erkölcsi okulások példatáraként. Az előbbiek rendszerét elsősorban maga Erasmus alakította ki és Aesopus ilyirányú felhasználására is maga adott útmutatást *De utraque rerum ac verborum copia* c. könyvében (jellemző, hogy épp e munkája több esetben a Dorpius-féle, mondhatjuk, eras-

mista Aesopusszal egybekötve maradt fenn). Nem hiába hivatkozik tehát Pesti Aesopus-a előszavában is Erasmusra: erasmista voltával összetartozik e fabulákkal való foglalkozása is, az is, hogy éppen a Dorpius-féle gyűjteményt használja.

De Erasmus is, Pesti közvetlen mestere, Brassicanus is latin író volt, s a köznyelven a latinul nem tudóknak szóló irodalom művelésében közvetlen részt nem vettek. Mégis mindenféle része volt a nemzeti nyelvre való fordítások nagy elszaporodásában Erasmus tanítványainak. Erasmus minél nagyobb tömegek közkincsévé akarta tenni a klasszikus latin nyelvet s munkáinak egyik része, és pedig az, amelyet legáltalánosabb elismerés fogadott, ezt szolgálta. De az ő humanitásának másik, újabban jobban megvilágított oldala a belső vallási reform emberéé.⁵ Ennek irodalmi szempontból legegyetemesebb hatású követelése az volt, hogy „minden népnek az ő nyelvén“ kell kezébe adni a szentírást, elsősorban az evangéliumokat. Ismeretes, milyen nagy jelentősége lett e követelésnek a magyar könyvirodalom kezdetén. De mihelyt az Olaszországon kívüli humanizmus legfőbb mestere e ponton elismerte a nép számára való fordítás elsőrangú fontosságát, maga ez a tény elegendő magyarázata más nagyrabecsült könyvek erasmista körből eredő fordításának. S e tekintetben semmi sem következhetett inkább nyomban az evangéliumok fordítása után Aesopusnál. A világi irodalomból ennek a szent iratok mellé való állítása a nép számára való okulás szempontjából a levegőben volt, Luther csak a leghatározottabban formulázta. Meglehet, hogy Pestinek erről is volt tudomása: ha nem csatlakozott is a reformációhoz, annak irodalma minden védekezés ellenére Bécsben is terjedt s különösen éppen az ottani erasmisták körében. Már 1534-ben két kiadásban is megjelent a 101. zsoltár magyarázata, amelyben Luther legfontosabb ezirányú nyilatkozata foglaltatik. Az is meglehet, hogy Alberus 1534-ben megjelent első 17 meséje vagy a Stainhöwel-féle német Esopus is kezébe került Pestinek, de mindezek nélkül is éppúgy elkészíthette a magáét. Arra, azt hiszem, nem lehet gondolni, hogy ez utóbbiban „a latin eredeti s német fordítás egymásmellettsége, a gyakorlati megoldás szemmel látható példája... hatással lehetett a hasonló feladat előtt álló magyar fordítóra, aki nem támasz-

⁵ Magyar vonatkozásban v. ö. kivált Thienemann Tivadar: *Mohács és Erasmus*. 1926.

„kodhatott magyar előkészítőre és példára“.⁶ A század eleje óta nem is a bilinguis Stainhöwel volt már forgalomban, hanem kizárólag németnyelvű részének lenyomatai. Efféle példára pedig nem is lehetett szüksége annak, aki már előbb lefordította az Újtestamentumot. Azt már láttuk, hogy a terjedelmesebb Vita-t sem kellett Stainhöwelből megismernie, hanem azt is ott találta a tőle fordított latin gyűjteményben.

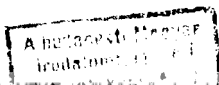
Pesti kezdettől végig egyazon latin kötetet tartotta szem előtt. Az ő számára ez volt a klasszikus Aesopus. Válogatásának egyetlen szempontja az volt, hogy egy mesét csak egy változatban fordított le, míg forrásában az egymás után nyomott gyűjteményekben a legtöbb mese többször ismétlődött: olyan mesék, amelyeket Guilielmus kanonok a középkor egyik verses Aesopusából átdolgozott, visszatértek a gyűjteményhez utólag csatolt Valla -és Rimicius-féle, görög eredetiből fordított mesék közt stb. Pesti rendszerint sorjában haladva, az első helyen fordítja az ily meséket s ahol utóbb ismét előkerülnek, ott hagyja el őket, legfeljebb egy-két apró stiláris módosításon látszik itt-ott, hogy ezeket is figyelembe vette. Csak két esetben történt meg, hogy a hátrább következő változatot fordította, de ezek valóban sokkal gazdagabbak, színesebbek a korábbiaknál. Ezek: a CXXVI. mese Gellius szerint (egészen rövid változata ott áll már Guilielmus Avianus nyomán írt meséi közt) és a CXLII. Rimiciusból (az Erasmus adagiumaiból kiszemelt rövidebb változatot hagyta el). Változatosságra való törekvésében néhány oly mesét is elhagyott, amelyekhez csak nagyon hasonló fordult elő már előbb. Ugyanez okból változtatott néhol a mesék szereplőin is, így a farkasról és bányáról szóló mesék közül az egyiket farkasról és ebről mondja el (LVI.) stb. A gyűjtemény legvégén egy-két mesét talán tévedésből hagyott el, úgy emlékeztén, mintha már korábban is ott lettek volna. Elhagyta végül a latin gyűjtemény anyagából mindazt, amiről világos volt, hogy semmi köze Aesopus-hoz, a Policianus Lamia-jából, Crinitiusból és Campanusból való mesét s Gellius Herodotosból vett elbeszélését Arionról, végül az Abstenius-féle fabulák teljes sorozatát. Ez utóbbiakról ugyanis magából a latin kiadványból világos volt, hogy eredeti lelemények s míg az összes többi részek fejléce Aesopi Fabulae, ezek fölött Abstemii Fabulae áll. Annak, hogy Pesti nem oly

⁶ Turóczy-Trostler József: A magyar nyelv felfedezése. 1933, 46. l.

lenyomatot használt, amelyben Abstemius hiányzott, világos bizonyítéka az, hogy Abstemius előszavából egy az aesopusi mesék erkölcsi hasznáról szóló részletet csaknem szó szerint beiktatott a magáéba. (A.: Non enim modo mortalium animos incredibili quadam afficiunt voluptate, verum etiam iad res honestas, utilesque peragendas suis fabellis magis quam philosophi suis praeceptis alliciunt. Nam ita in legentium animos quadam iucunditate penetrant, et quibusdam similitudinibus, quae maxime ad commovendos animos valent, quid vitandum, faciendumque sit ostendunt, ut omnes etiam inviti illis assentire cogantur. — Pesti: non solum incredibili quadam voluptate animos mortallium afficiunt, verum etiam ad res honestas utilesque peragendas magis quam Philosophi suis severis praeceptis alliciunt, adeoque cum summa iucunditate in animos hominum penetrant, et quid imitandum evitandumque sit, ostendunt, ut omnes etiam inviti illis assentire cogamur.)

A válogatás említett módjából folyt, hogy Pesti XCVIII. meséjéig a latin kiadvány egyetlen darabja sem maradt el, odáig tudniillik egy mese sem ismétlődött. A második csoport írója. Barlandus ugyanis a Guilielmusnál nem szereplő mesék gyűjteményét adta ki eredetileg, s így az első két csoportban (Guilielmus 45 és Barlandus 40 meséje) egy mese sem ismétlődött. A későbbiekben (amint Toldy kiadásának bevezetéséből is látható) egyre nő a kihagyottak száma. Abstemiuson kívül 88 mesét hagyott el Pesti a hátralévő 175 közül.

A meséknek maguknak Pesti a szó igazi értelmében fordításukat adta, nem paraphrasisukat, mint Heltai, s egyes, a régi fordításokban általános latinizmusokat nem számítva, jó magyarságú, itt-ott kitűnő szólásokra találó fordításukat. Toldytól kezdve mindig ellentétbe állították maguknak a meséknek stílusával a hozzájuk fűzött tanulságokét, megállapították, hogy azok már messze eltérnek az eredeti latin tanulságoktól, hogy nehézkesek, hosszadalmasok s mindezt a verselés nyüggével magyarálták. S valóban, e tanulságok fölösleges pleonaszmusai abból erednek, hogy — három hosszabb tanulság kivételével — minden mese tanulságát három egyrímű sorba foglalta s ezt nem tudta más-kép megvalósítani, mint úgy, hogy legtöbbször párhuzamos mondatokban ismételte ugyanazt a gondolatot. Alapjában azért mindenütt a tőle fordított latin Aesopus tanulságait tartja meg, csak

variálja, hogy a három sor kijőjön, vagy a tanulásban is utal röviden a mese lényegére. Sokszor a háromsoros vers rövidebb egy-egy hosszabbra nyúlt latin tanulásnál, de ilyenkor is annak lényegét emeli ki. Itt-ott a rím kedvéért erőltetett szóhasználat teszi kissé homályossá.

(Folyt. köv.)

„Jóka ördögé”-nek egy német változata.

Hogy ez az indus eredetű mesetárgy mennyire el van terjedve az egész világon, nép- és műköltészetben egyaránt, azt két összefoglaló tanulmány fejtette ki nálunk. Az egyiket egy emberöltővel ezelőtt írta Zlinszky Aladár (A gonosz asszony meséje és Arany Jóka Ördöge. Irod. Közlem. 1899), a másikat nemrégiben Trostler József (Mesenyomok a XVIII. század magyar irodalmában. Magyar Nyelvőr 1927). Zlinszky tanulmányához, egy-két hozzászólás is történt; ezek néhány adattal kiegészítették Zlinszky megállapításait (Imre Lajos: Irod. Közlem. 1899, Czöbel Ernő: Egyet. Philol. Közl. 1912, Zlinszky válasza: u. o. 1913, Elek Oszkár: u. o. 1914). Trostler főként a XVII—XVIII. századi német változatok felsorolásával gazdagította addigi ismereteinket. Az ő adatait hadd toldjam meg egy a XIX. század elejéről való verses német változattal.

E szívós életerejű téma érdekességét az is fokozza, hogy noha a főmozzanatok rokonsága első tekintetre világosan jelzi az aránylag nem nagyszámú típuscsoportokat, mégis talán nincs két olyan darabja a változatok megszámlálhatatlan tömegének, amely részleteiben is teljesen megegyeznék egymással. Az alábbi változat meséjének lényege a régi közismert szálakból szövődik össze, de a részletekben, a feldolgozás módjában újat is ad s ez teszi figyelemre méltóvá.

Egy német zsebkönyv 1817-i évfolyamában¹ jelent meg egy tréfás költői elbeszélés. Címe: „*Das Teufelsweib*. Ein Schwank“. Szerzője: A. F. E. *Langbein*.² Ez a hat kis fejezetre tagolódo verses novellácska a Macchivelli—Hans Sachs-féle típus körébe tartozik (lásd Zlinszky és Trostler i. m.). Egy ördögfiú (neve: Puk) nőül vesz egy zsarnoki hajlamú, rút vén leányt: Susanne Hummel-t (= Dongó Zsuzsát?), abba a reményben, hogy a va-

¹ *Minerva*. Taschenbuch für das Jahr 1817. Neunter Jahrgang. Leipzig, bei Gerhard Fleischer d. Jüng. 16-r. 301—320. lap.

² August Friedrich Ernst *Langbein* (1757—1835), Drezda közelében, Radebergben született, Meissenben és Lipszében tanult, Drezdában, Berlinben hivatalnokoskodott. Vigjátékokat, költeményeket, regényeket, elbeszéléseket írt. Halálakor 30 kötetes gyűjteményben adták ki munkáit. (Lásd: *Brümmer*, Fr.; *Lexikon der deutschen Dichter und Prosaisten*... bis zum Ende des XVIII. Jahrhunderts. Leipzig, Philipp Reclam jun., 287. lap.)

gyonos asszony oldalán majd kényelmes jólét vár reá. De keservesen csalódik, mert felesége gorombán parancsolgatni kezd neki, dolgoztatja, kigúnyolja, majd a verekedésben is győz, úgyhogy a szegény ördög világgá bujdosik. Találkozik egy tönkrement orvossal, dr. Scapularius-szal, alkura lép vele s abban állapodnak meg, hogy az ördög bele fog bújni gazdag nőkbe és ezek baján senki más nem segíthet, csak Scapularius, a keresetet aztán majd megosztja egymás közt a két munkatárs. Egy darabig jól is megy az ördög dolga, de lassanként megtudja, hogy az orvos megcsalja őt az osztozkodásnál. Ezért bosszút forral társa ellen s ennek szokásos ördögűző mondókájára sem akar eltávozni a megszállott női áldozatból. Az orvos, akinek Puk megismerkedésük alkalmával elmondta házassága szomorú történetét, eselhez folyamodik: a komornával beüzeni, hogy egy szörnyű nő keresi a férjét, kevéssel utóbb pedig vénasszonyruhában be is rohan a ravasz Scapularius a szobába. Az ördög úgy megijed, hogy visszaszalad a pokolba, pedi gott is nagy büntetés vár rá, mert tíz évig nem szabad visszatérnie.

Az említett két irodalmi ősnék ezt a leszármazottját számos apró vonás igyekszik újszerűvé, egyénivé tenni. Macchiavelli elbeszélése azzal kezdődik, hogy az alvilág bírái meg akarnak győzödni arról, vajjon igaza van-e annak a sok férfinak, akik pokolra való elkárhozásukért mindnyájan a gonosz feleségüket okolják. Hans Sachs schwank-jában az ördög azért nősül, hogy megismerkedjék a házaseslet örömeivel... A mi Langbeinunk schwank-ja meg így indul: a pokol gazdája, Satanas, megharagudott Pukra, az ördögfiúra, mert nem végezte kellő buzgalommal fűtői kötelességét; ezért száműzi őt tíz évre a felvilágra s ott *bűnhődésül* meg kell nősülnie. Altalában kedve telik szerzőnknek a satirikus csipkelődésben. Az ördögfiúnak egy államférfi alá kellett volna jól odafűtenie, de minthogy kissé hanyagul csinálta ezt, a pokol gazdája már a trónját kezdi féltetni az egykori államférfitől. A felvilágra került ördögfi háborúba megy meggazdagodni, de tapasztalnia kell, hogy a hadakozók közt nem ő az egyetlen „ördög“, sőt sokan túltesznek rajta. Scapularius azért vesztette el orvosi jövedelmét, mert egy jóképű, gavallérosan öltözködő, fiatal kollégája minden nőt a maga részére hódított; a nők betegnek tettetik magukat csak azért, hogy az ágyukhoz hivathassák az új doktorkát...

De költeményünk legegységibb vonása az, hogy a gonosz nőnek az *előéletét* elég részletesen elbeszéli. A szerzőnek ez az eljárása egyrészt szerkezeti szempontból figyelemre méltó, mert a mesetárgy így kap igazi novellai formát, mely a bevezetés után visszapillantást szeret vetni a főszereplő multjába, — másrészt a szerző satirikus hajlana mintha itt érezné magát leginkább elemében... Fialat korában Zsuzsa olyan szilajvérű volt, hogy nem érzett kedvet a házaselethez. Férfinak öltözött, bajnokká lett, csatából-csatába ment s véres karddal került vissza szülővárosába. Földije büszkéek voltak rá, szájtatók serege kísérté; legjelentékelenebb nyilatkozatát is kinyomtatták az újságba, gipszképmását, fára-rézre metszett arcképét minden utcasarkon árulták, a füzfa-poéták versekben magasztalták, a gazdag emberek pénzzel ajándékozták meg, hogy otthont alapíthasson. Szóval Zsuzsa olyan tiszteletben részesült, mint valami második orleansi szűz... Igaz ugyan, hogy ezt az ünneplést egy-egy külön megmosolyogta s úgy vélekedett, hogy az ördög vigye el az olyan nőt, aki áthágja a nőiesség korlátait; a nő szelíd angyal legyen és házias, ne száguldja végig vadul a világot és ne arasson a halál véres sarlójával. De csak halkán mertek ilyet mondani, mert különben agyonverték volna őket... A tömjénfüst azonban nemsokára oszladozni kezdett a hősnő körül; lassanként kiment a divatból, mint valami régi szabásminta. Nem zengett róla már hősi óda s nem akadt olyan vakmerő, aki feleségül merte volna venni ezt a női dragonyost. Így lett Zsuzsa öreg, kellemetlen, házsártos, csúnya némberré. Uzsorával hízlalta vagyonát, közben-közben pedig óvatosan leánykerítő üzlettel is foglalkozott... Ezt vette feleségül a balgatag ördögfi.

Íme mennyire más alak ez, mint a magyar parasztnak, Jóka bátyónak igazi „ördöge”: Jutka asszony! Arany megmaradt a téma ősi, népmesei, naív szemléletmódjánál, a német költő satirikus csipkelődéseiben pedig mintha egy társadalmi, sőt irodalmi aktuális ízlésirány öltögetné a nyelvét egy régebbi divatra. Zsuzsa mintegy a *heroína* torzképe. A bátoreágban és leleményben a férfiakkal vetekedő, sőt rajtuk túltevő kalandhősnők barokk-eszményének a kora lejárt s a nőiesség eszménye lépett a helyébe. Ezt az utóbbit karolta fel már korábban a Rousseau—Richardson-féle érzelmes világnézet irodalmi divata is, a racionalista „józan okosság” szintén ezt helyeselte, de a Langbein

költeménye az 1817-i német zsebkönyvbé úgy is igen stílszerűen beleillik, mint a kezdődő *biedermeier*-ízlés képviselője.

Zsigmond Ferenc.

Két színházi vers.

Nagy szellemek találkoznak. Ezúttal a színházban. Még pedig két olyan ellentétes nagy szellem, mint *Petőfi Sándor* és *Ady Endre*. A találkozást két egyező körülmény magyarázza: a színházi kapcsolat és a hamar lánggallobbanó szerelmes szív. A különös találkozásról két kis színházi vers tesz tanúságot:

Petőfié:

Színbírálat.

Hogy játszottak? Ne is kérdezzétek!
Vétek volt ma őket nézni, vétek.
Ily kontárkodás mégis gyalázat;
Csaknem megszalasztották a házat.
Semmi tűz egyben sem, semmi lélek!
Mint fajankók, úgy álltak s beszéltek.
A darab is rossz, silány végképen,
Untató a legnagyobb mértékben.
Ásítottam, hányat és minőket!
S oly sötét volt, tán világ sem égett.

•

(Hol maradhatott az a kis lány? hol?
Üres volt, amelybe jár, a páholy.)

Adyé:

Színházban.

Nincs egy tűrhető szereplő,
Unalmas, rossz mindahány,
Ha hiányzik páholyából
Az az édes, barna lány.

De ha ott van, oly elnéző,
Engedékeny, jó vagyok:
Kritikát a barna kis lány
Szép szeméből olvasok.

A két vers témájának azonossága egyszeri átolvasásra is annyira szembeszökő, hogy ezt fölösleges külön fejtegetni. Petőfi kis versének élményi alapjában nincs okunk kételkedni. Petőfi ezt a kis költeményt 1844-ben írta Pesten. Ebben az időben Vahot Imre *Pesti Divatlap*-jának segédszerkesztője volt. A lapba verseken kívül különféle prózai cikkeket, többek között színházi kritikákat is írt a Nemzeti Színház előadásairól (1844 július, 1845 február). Valószínű, hogy a páholy kislánya sem képzelt alak. E mellett szól az a tény, hogy az ezen időtájt írt *Színház-*

ban című versében is előfordul ugyanez a motívum. („Nézz le immár, nézz le lelkem! — Nézz le kissé páholyodból...” stb., 1848.)

Az Ady-vers genealógiáját — egy kritikai Ady-kiadás hiányában — nehezebb kibogozni. Ady első kötetében, a debreceni *Versék*-ben jelent meg (1899). Tehát még nem igazi Ady-vers. Sőt petőfisebb, mint Petőfié. A költő 1897-től 1899-ig Debrecenben újságíróskodott, mint a *Debreceni Ellenőr*, a *Debreceni Hírlap* s később a *Debrecen* munkatársa. Bizonyos tehát, hogy ez a kis vers is ennek a korszaknak a terméke. Ady Endre ekkori hírlapi cikkei még nincsenek összegyűjtve, de tudjuk jól, hogy mint mindenkes vidéki hírlapíró, színházi kritikákat is írt. S elvégre az sem lehetetlen, hogy őneki is megtetszhetett egy páholybeli kislány...

Az élményi alap tehát itt sem hiányzik. Ennélfogva vagy valóban véletlen találkozásról van szó, vagy — Ady Endre hírének ez már igazán nem árthat — tudatalatti utánézésről, elmosódott reminiscenciáról.

Mindkét vers sokkal jelentéktelenebb, semhogy a feltűnő egyezésnek nagyobb fontosságot tulajdoníthatnánk. De mint irodalomtörténeti kuriózumot megemlíteni, azt hiszem, nem volt fölösleges.

Kunszeri Gyula.

György Lajos: A magyar anekdota története és egyetemes kapcsolatai. Kétszázötven vándoranekdota. Az anekdota forrásai. Studium kiadása. Bp., 1934. 272 l.

Egy tekintélyes sor kitűnő részlettanulmány után György Lajos összefoglaló műben megírta a magyar adoma történetét. Rokontermészetű kutatások példájára a legszigorúbb filológiai módszerrel, a külföldi irodalom legszélesebbkörű ismeretével, felhasználva kevészámú hazai elődjének munkásságát, vagy 20.000 adoma közül kiválogat 250 példát s rajtuk kimutatja a magyar adoma származását, világirodalmi rokonságát, vándorlását századokon és nemzeteken keresztül. Így irodalomtörténetünkben külön helyet biztosít az eddigelé bizony mostoha elbánásban részesült kis műfajnak. György Lajos könyve felidézi két kutatónk emlékét, Katona Lajosét és Binder Jenőét, akik ugyanavval a nagy szeretettel a kis dolgok iránt művelték, részben más elnevezés alatt, az adoma és rokonai búvárkodását. György L. könyve bizonyára hozzájárul ahhoz, hogy a forráskutatás és összehasonlítás az utóbbi időkben kissé hitelét veszített módszereinek megbecsülését megint valamennyire emelje, mert bebizonyítja, hogy aprólékos részletmunka nélkül összefoglalás nincsen. Epp az adoma története legmeggyőzőbb bizonyítéka a szellemi javak hatalmas áramlásának, korjellemző értékének és az emberiség minden időközön azonos lelki alkatának.

A könyv első fejezete az adoma szerepe a világirodalomban, az idevonatkozó külföldi anyagnak kitűnő bemutatása, a források és írók jellemzése, mit másutt így együtt alig találhatunk meg. A második fejezet a magyar adoma története három fokozaton: az adoma, mint szórvány a kódexekben és a későbbi rokonirányú művekben; majd a gyűjtők Kónyitól Nagy Ignácig; végül a magyar adoma magáralálása Jókai szépirodalmi és tudományos munkásságában egészen Tóth Béla Anekdota-kincsig, melynek Szirmay Antal Hungáriája volt ihletője s mely nemzeti értékül sorozza be az adomát szellemi életünkbe. Ez utóbbi fejezetben külön értéke van az élelapok méltatásának, mely tudtommal az első komoly kísérlet e nemből.

Valószínűnek tartom, hogy György Lajos e nagy történeti anyagrendezés után az adomának műfaji elméletét is ki fogja dolgozni, mert könyvében csak alkalmilag ejt el egy-egy idevágó megjegyzést. Az elméleti források is csak egy jegyzetbe szorulnak (45. l.), pedig itt sok a tisztázni való kérdés. Mindenekelőtt, amennyire lehet, határt kell vonni az adoma és rokonai közt. Legközelebb állnak a *példa*, *példázat*, *oktatómese* (exemplum, parabola, apológus, fabula), melyeknek tanító, oktató célja adja meg súlyukat. A *trufában*, *fabliauban*, *schwankban*, *novellában* az adoma elbeszéléssé szélesedik; míg a *szólásban*, *közmondásban*, *példabeszédben* gyakran egy elsorvadt adoma rejlik, melyből elenyészett a cselekvény s csak a célzat maradt meg (például: ő sem jobb a Deákné vásznánál; ott van, ahol a mádi zsidó). Közül áll az adomához még az *indtték*, *motivum*, legkisebb eleme az eseményes költészetnek, mely magában önálló, de fontos része, kiinduló vagy forduló pontja valamely cselekvénynek (például: Eris almája, Dorottyia kráflija, a három kívánság, az el-esett hős hazajáró lelke), egyik legfontosabb tárgya a mesekutatásnak; míg az

adoma mindig kerek és teljes elbeszélés. Rokon továbbá az *élc, ötlet* (vice) is, de ez is eseménytelen, csupán az értelemnek szóló, elmés, váratlan fordulatú, meglepő egymás mellé állítása lényegileg össze nem tartozó elemeknek. A határokat teljes élességgel megvonni nemigen lehet, mert az említett műfajok gyakran egymásba olvadnak. — Az adoma meghatározása ez lehetne: bizonyos személyre, helyzetre, körülményre *jellemző*, rövid, néhány mondatba sűrített elbeszélés; hatásának lélektani alapja, hogyha nem történt is meg, megtörténhetett volna s ezzel megszerzi a hallgató hitelét. Egy rövid adoma sokszor jobban jellemez, mint egy hosszú fejtegetés (l. a kiváló emberekről szólókat). A csattanó vég, melynek neveltető hatása lehet, nem okvetlenül szükséges, mint az élcben; példa rá György Lajos vagy Tóth Béla könyveinek sok adomája. — A görög *anekdota* s a magyar *adoma* szavaknak jelentésbeli erőszakos szétválasztását lényegtelennek tartom, mert mindkettőnek műfaji sajátosságai azonosak. — Az adoma lényéhez tartozik, hogy vándorol időn és téren át, sem személyi, sem nyelvi korlátai nincsenek. Lényege megmarad, jelmeze folyton változik; igazi világpolgár, aki mindenütt könnyen meghonosodik; szeret megtapadni híres embereken, eseményeken; gazdátlan, de mindig és mindenütt talál gazdára; ezért jobban állja az időt, mint a nagy műfajok. — A jó elbeszélő vagy író a százados adomát is személyes tulajdonává teszi, helyhez és időhöz köti s így fokozza az érdeklődést és hatást (v. ö. Münchhausen, Eötvös Károly). — Jobban szereti az élő beszédet, mint a rögzítő írást; szájról szájra jár, mint közeli rokona: a pletyka. — A szellem birodalmának szinte minden tartományában honos: történelemben, irodalomban, művelődéstörténetben, néprajzban stb. s ezért értékes forrásuk is lehet. — Célszerű volna valamely rendszert kitalálni, amelybe az adomák könnyen feltalálható módon csoportosíthatók volnának, mint például a finn Anti Aarne-féle mese-indítékok rendszere; a Jókai-féle tárgyi osztályozás nemigen megbízható, mert az adoma könnyen szökik egyik osztályból a másikba. A szerző vezérszavak szerint sorakoztatta az adomákat betűrendbe; nagyobb tömegben ez sem célszerű. A könnyű tájékozásért jó lett volna valamennyi adomának rövid foglatát a cikk elejére tenni, mert a címszavak gyakran nem elégségesek erre.

Végül néhány kiegészítést. A források közt föl van véve néhány kiváló emberről szóló adomagyűjtemény; ehhez hozzátehető, hogy a hírlapok a haláleset alkalmával rendszerint sok adomát közölnek az elhúnytról. — Weber Demokritosza, legalább az én kiadásom, 12 kötetes, 366 cikkel (26. l.). Temesvári Pelbártnak nem volt hazai kiadása (29. l.). Szirmay Hungariája először 1804-ben jelent meg (49. l.). A magahitt kalmár, Binder Jenő szerint, nem lehet Csokonai verse, EPhK. XXI. 56. (156. l.) A Micbán-mondának legrégebb alakja, tudtommal, Paulus Diaconusban olvasható, Irod. K. 1918. 4. l. (164. l.) Münchhausennek magyar De Manx nevével Irod. 1934. 21. (149. l.) Perillust említí Katona József a Luca székében, I. 5, továbbá Bánk 1815-i fogalmazásában, III. 3, talán Schiller Haramiái hatása alatt, IV. 5. (183. l.) Jókai idézete a nürnbergi kódexből (voltakép szólás szerint), hogy csak az elfogott tolvajt szabad fölakasztani, nem tartozik a „rátóti ítélet“ címszó alá (191. l.). A Szent Ágoston és a tenger vizét merítő gyermek legendája szépen meg van örökítve a budapesti Szent István-bazilika déli tornyának szoborművében (206. l.). Helyes lett volna a 250 elemezett adoma közül kiemelni a tisztán magyar származásúakat (22, 107, 132, 150, 219) annak bizonyosságául, hogy

vannak nem-vándor, őshonos adomák is. — Távol a fővárosi könyvtáráktól, nincs módomban megállapítani, vajjon a *lőcsei kalendáriumban* csakugyan vannak-e adomák, amint a közhit tartja; Tóth Béla idéz ilyen cím alatt kettőt (Anekd. K. I. 350); ócska adomára is ezt szoktuk mondani: ez már a lőcsei kalendáriumban is megvolt; de én anakronizmusnak érzem, mert ez a szokás csak Kónyi és Andrád után kezdődik (46. l.).

György Lajos könyvének igazi becset a nyomában következő kutatások fogják megmutatni, melyeknek mind belőle kell kiindulniok, s egyik főfeladatuk lesz a vándoradomák meghonosodásának, magyarrá válásának folyamatát megállapítani s hogyan tükröződnek a nemzet sajátságai ebben a nemzetközi műfajban.

Tolnai Vilmos.

Szegedi doktori értekezések: *Kratochvíll Baróti Dezső: Dugonics András és a barokk regény.* 70 l. — *Radnóczy Miklós: Kaffka Margit művészi fejlődése.* 104 l. — *Ortutay Gyula: Tömörkény István.* 141 l. Mind a három Szegeden, 1934, az Értekezések a m. kir. Ferenc József-Tudományegyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetéből című sorozatban, 13., 14., 15. szám.

A három értekezés a szellemtörténeti irányt követi, újraértékelése, új szempontok fölvetésére, a tárgyalt írók új irodalomtörténeti megvilágítására törekszik. Jellemző mindháromra, különösen a harmadikra, hogy mielőtt a maguk eredményeire térnének át, röviden áttekintik az eddigieket és hogy jó bibliográfiát adnak. E tekintetben is kiemelendő a harmadik, mely például pontos időrendi jegyzékét adja Tömörkény szegedi lapokban megjelent összes munkáinak. Kár, hogy a pesti lapokat már nem dolgozta fel s így mégsem teljes a bibliográfiája.

Dugonicsot Szekfű Gyula a barokk formában megjelenő rendi nacionalizmus képviselőjének tartja. Az ő megállapításait mélyíti ki a szerző, midőn először verses epikai munkáiban kutatja a barokk regényforma nyomait, azután *Etelkáról* állapítja meg, hogy az *Argenis* hatása alatt készült, a barokk udvari kultúra szellemében írt regény, melyben azonban az abszolutisztikus udvari államszemlélet magyar rendi nacionalista felfogássá módosul. Mindezt igen részletesen fejtegeti többi regényeivel kapcsolatban is, majd elbeszélő technikájában és stílusában is kimutatja a barokk vonásokat. Szerinte Dugonics „a barokk prózaregénynek nálunk... egyetlen jelentős képviselője”. Megállapításaival szemben némi óvatosságra int egy másik szellemtörténésznek (Szerb Antal) nézete, mely szerint „*Etelka* a magyar preromantika egyik legfontosabb eseménye”. Ebből is láthatjuk, hogy Dugonics végleges helyét a magyar irodalomtörténetben és szellemtörténetben csak akkor jelölhetjük ki, ha sikerült forrásait mind felkutatnunk. Mellesleg emlitem meg egy jellemző megjegyzését: „mindazt — úgymond —, amit Szegeden kapott, a Dunántúl is megkaphatta volna. Szeged városképét e korban inkább a nyugati, mint a keleti magyarságra jellemző s a protestáns Alföldön különben elég gyéren elterjedt barokk szellem határozza meg”. Ebből azt láthatjuk, hogy a „geográfus” irodalomtörténetírók megállapításait is nagy óvatossággal kell fogadnunk. Az értekezés különben értékes munka, amely határozott haladást jelent a Dugonics-kutatásban.

Ortutay tanulmányában értékes a Tömörkényre vonatkozó eddigi irodalomnak mondhatni teljes áttekintése és kritikája. Mintául szolgálhat minden

ifjú monográfia-írónak. Csak így láthatjuk világosan, melyek az új eredmények valamely dolgozatban. Sikerült életrajz keretében Tömörkény szellemi fejlődését vázolja az akkori szegedi élet sajtószertű kettősségének hatása alatt (az igazi parasztlelet s a szegedi felszínes lokálpatriotizmus). Majd azt vizsgálja, hogyan válik a korabeli novella- és rajzsablónokat követő íróból egyéniség, hogyan talál rá lassankint igazi „írói alkatára“ (ezt a nem éppen találó kifejezést igen szereti és sűrűn alkalmazza). Írói modorának, paraszttábrázolásának legsajátosabb vonása szerinte az immanens, tendenciátlan ábrázolás, mely teljességre törekszik. Ebből ered néprajziassága (a nép életének minden mozzanatát meg akarja örökíteni), konkrétsága (nem általános parasztszemlélet, csak *egy* tájnak, *egy* népi egységnek rajza). Feltűnő és új sajtósága, hogy a nép vallásos életét s szomorú szociális helyzetét megértően rajzolja. Kompozíciójának és stílusának fejlődését, valamint legegényibb vonásait is érdekesen elemzi. Kissé bőbeszédű, nem mindig világos elrendezésű, de jeles dolgozat, mely csak Tömörkény írói fejlődésének, egyénisége alapvonásainak mélyebbre ható rajza kíván lenni, ezért szándékosan nem foglalkozik Tömörkény egyes munkáinak méltatásával, lemondva a monográfiai teljességről.

A Kaffka Margitról írt értekezésnek már a címe is hangsúlyozza, hogy nem akar teljes monográfiát lenni. Egyéniségének, valamint lírája és prózai elbeszélő művei tartalmi és formai fejlődésének elemzésében igen sok a finom megfigyelése, de azzal az állításával nem érthetünk egyet, hogy „Kaffka Margit mindenestől csak korának írója s így harca is a korral eltűnő“. Elvégre minden író korának kifejezője, harcosa, akkor mindegyik letűnnék korával együtt. Kaffka Margit költészetében nem volnának igazi, el nem múlt értékek? Az értekezés nem ad igazi képet Kaffka Margitról. A sok „fejlődésben“, elvont analizálásban elmosódik maga az írói arckép. Baj az is, hogy előadása nem elég logikus és világos, sokat ismétél, ide-oda ugrál, igen sokat idéz, de a maga nézeteit annyira összekeveri a másokéival, hogy néha alig állapítható meg, mi az eredeti fejtegetéseiben. Nagyon kérjük fiatal tudósjeleltjeinket, hogy ne tévesszék össze a tudományt a lírai költészettel. A tudós az igazságot keresi és ha megtalálta (már a maga meggyőződése szerint), közli másokkal. Ez a közlés azonban célját téveszti, ha nem jelenik meg logikus, rendszeres, világos formában, mert különben csak az igazság elködösítésére vezethet.

Szinnyei Ferenc.

Kardeván Károly: Az ember tragédiájának magyarázata.
(*Magyar Írók. Szerkeszti: Vajthó László. 1. szám.*) Bp., é. n. (1935) 96 l.
Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.

Mikor az ember ezt a nagyon okos könyvet olvassa, olyas valamit érez, mint Arany Toldijának az a bizonyos olvasója, aki olyan egyszerűnek találta ezt az egész verset, hogy az ő naív véleménye szerint akár ő maga is megírhatta volna, pedig ő sohasem foglalkozott versírással. Kardeván könyvének is az egyszerűség és a természetesség a nagy értéke. Persze ehhez hosszú évtizedek elmélyedő munkája kellett és az a bensőséges nagy szeretet, amely egyedüli kinyitó kulcsa egy nagy alkotó egyéniség titkainak. Kardeván elfogulatlan olvasója minden lényeges és problematikus kérdésben egyet kell hogy értsen vele, olyan határozott készséggel oldja meg azokat a vitás pontokat, amikre eddig annyi zűrzavaros és nehézkes és a Madách és műve szellemétől annyira

elűtő feleleteket kaptunk. Kardeván fő Madách-problémája: pesszimista volt-e Madách vagy optimista, tehát: hívő lélek? A választ Kardeván a legszigorúbb tárgyszerűséggel adja meg: az összetartozó szerzői szentenciák és nyilatkozatok egymás mellé állításából, a bibliai kiindulásból és minden egyéb idevágó mozzanatok gondos szemmel tartásával és szembesítésével meggyőző erővel állapítja meg Kardeván Madách hívő lelkületét. Könyvét olvasva, ma már alig érti az ember azokat a tévedéseket, amikbe kiváló írók és gondolkozók is beleestek. Egy-két lényegtelen vonatkozásban tehetnének ellenvetéseket Kardeván felfogása ellen. Így pl. Kardeván a „Föld szellemében“ a „természeti erők képviselőjét“ látja. Én másképp vélekedem: Madách is olyanformán érthette a „Föld szellemét“, mint Goethe (Faust I.), aki — egyéb írásaiból és lejegyzett beszélgetéseiből is tudjuk — eleven, lelkes csillag-egyéniségnek nézte a Földet; Madáchnak erre az elgondolására enged következtetnünk G. Th. Fechner híres, 1851-ben megjelent nagy filozófiai munkája: „*Zend-Avesta* oder die Dinge des Himmels und des Jenseits“ is (Fechner hosszasan és több fejezetben elmélkedik az élő, személyes Földszellemről), amelyet a sokat olvasó Madách alighanem ismert. És még egyet: bármennyire kétségtelen előttem — a magam évtizedek óta vallott és tanított meggyőződése szerint is — Madách harmonikus és hívő világnézete, nem merném azt mondani, hogy *Az ember tragédiája* történelmi jeleneinek pesszimiztikus eszméi, akár a Lucifer szájában is, csak a „hit nélküli tudás történet szemléletét“ fejeznék ki. Ezek a pesszimiztikus gondolat-elmek — a korszellem hatásán túl is — nagyon szerves tartozékai lehetnek egy alapjában véve optimista gondolkozónak is. *Az abszolút optimizmus* épp olyan meghamisítása volna az ember *tragédiájának*, mint Madách egészben véve optimista koncepciójának megtagadása. Ez a gondolat Kardevántól se idegen, de nem domborítja és elemzi ki eléggé Madách eszmevilágának egészéből. Nagy íróknál óvatosaknak kell lennünk az ellentétes és ellenmondó vélemények egyeztetésében, mert a változó helyzetek és hangulatok nyomása és kényszere alatt ők is sokszor kerülnek szembe önmagukkal. Így pl. amikor Madách az egyiptomi jelenetben azt mondhatja a nőről: „Te csak virág légy, drága csecsebecs, Haszontalan, de szép, s ez érdeme“, nem tudnék Kardevánnal tartani, aki ezt a kijelentést nem Madách felfogásának véli, hanem a kényúrénak, hiába hivatkoznék előttem Kardeván az Úrnak a nőről mondott szavaira a XV. színben. Ezek a „kifogások“ persze jelentéktelen apróságok Kardeván nagyszámú helytálló eredeti értékes észrevételei és megállapításai mellett. Kardeván könyve a legegészebb és legigazibb bemutatása *Az ember tragédiájának*, igazi klasszikus magyarázata a nagy filozófiai költeménynek. Mindenki gyönyörűséggel és okulásra olvashatja és nemzetnevelő szempontból is nagyon kívánatosnak tartanók, hogy ifjúságunk *Az ember tragédiáját* az ő kommentálásával ismerje meg.

Földessy Gyula.

Klimes Péter: Bécs és a magyar humanizmus. (Palaestra Calasantiana, 5. szám. Budapest, 1934.) 111 l.

E tanulmány majdnem százötven év irodalmi és műveltségi mozzanataiból azokat foglalja össze, melyek Bécs szellemi kisugárzásaként vagy a bécsi írókkal való személyes kapcsolatok eredményeként jelentkeznek. A XV. sz. elején Bécsben tanuló és tanító magyarok működése adja a tanulmány indulását, főanyagát pedig — mint a cím is mutatja — humanizmusunknak a bécsi

egyetemen és a Bécsben megforduló humanistákkal való összefüggései. Tudományunkban az első ily természetű, teljes összefoglalásra törekvő tanulmány. Anyagában ugyan nincs semmi olyan, mely az irodalom kutatói előtt ismeretlen volna, de e rendszerezés a sok, eddig szerteszórtan ismert adatnak eddig csak éppen sejtett súlyát és terjedelmét tudja megmutatni. Emellett Klimes Péter jól is ír, van szeme az összefüggések meglátásához és az áttekinthető rendezéshez. Dolgozata a mostanában egyre erősödő magyar humanizmus-kutatás számára igen hasznos tájékoztató.

Kerecsényi Dezsd.

Székely Oklevéltár. 1219—1776. Közzéteszi: *Barabás Samu*. Bp., 1934. M. Tud. Akadémia. XXXIII. + 490 l.

Barabás Samu értékes oklevélgyűjteménye két irodalomtörténeti érdekességet is közöl. Az egyik: „Egy ismeretlen brassai székely rab éneke“. A kiadó a XVII. századra teszi keletkezését, bár csak XVIII. századi másolatból közli. A szöveg csakugyan szembeűnő rokonságot mutat a XVII. századi énekekkel. Első sora: „Siralom forrási jaj mint áradának“ rokon a Tatár rabok énekével: „Siralom pataka mely nagyot árada“. 7. sorától:

„Orphiusnak megszünt hangos eiterája“
Szerént zengedező nimfák trombitája.
Mélységes vizeknek Istene Neptunus
Szánjad rabságotat szerelmetes Vénus“

ilyen változatban van meg Kovács György végbúcsúdalában:

„Szünjön trombitája szép zengő Nympháknak,
Hangos cziparája szünjön Orpheusnak...
Tenger mélységének istene Neptunus...
Szánjad Kovács Györgyöt szerelmetes Vénus.“

29. sora: „Jobb lett volna nekem soha ne születnem“, gyakori, például Rimánóci énekében így: „Jobb lett volna nekem nem születnem“. A 33. és 34. sor:

„Hej, a töröknek soha barátja nem voltam,
Vérit kiontani mindenkor kész voltam.“

ugyancsak Kovács György búcsúdalában így kerül elének:

„A töröknek soha barátja nem voltam,
Vért is kiontani mindenkor kész voltam.“

Ugyanott a brassai rab énekének 36. sora: „Szegény hazám mellett diadalmat víttam“, némi változtatással megvan: „En szép hazám mellett diadalmat víttam“.

Amidőn tehát a XVII. század énekkészletének ezt az új darabját regisztráljuk, bizonyosságát látjuk annak a nagy keveredésnek, amelyet a nép ajkára jutott énekek minden korszakban mutatnak.

Másik irodalomtörténeti adata az a Rendtartás, amelyet a XVI. század végén Tarnóczy Sebestyén az udvarában fenntartott iskola részére megállapított. Az egyik pont „az szép Venusrul és szerelmes fiáru, Cupidóru“ szerzett virágénekeket tiltja ki az iskolából.

A. Zs.

Ember Ernő: A magyar népszínmű története Tóth Ede felépésétől a XIX. század végéig. (Magyar Irodalmi Dolgozatok a debreceni M. Kir. Tisza István-Tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából. Szerkeszti *Pap Károly*. IV. füzet.) Debrecen, 1934. 54 l.

Figyelemreméltó, sok tekintetben hézagpótló munka. A szerző alig hat íven egy egész negyedszázad népszínműirodalmát tárja az olvasó elé. *A falu rosszától A borig*: ez a huszonöt év méltán csábíthatta, hiszen kivételes korszakot jelent a népszínmű fejlődésében. Előtte még csak a kezdetet látjuk, utána, más diadalmasabb műfajok közt, túlnyomó részben már csak a másodvirágzását. Az a negyedszázad, melyet a szerző tanulmány tárgyává tett, egy érdekes műfaj minden lényeges vonását érvényre juttatja; egy sereg tényezőnek szerencsés találkozása e kort valóban a népszínmű *uralkodó* korszakává avatja.

Ember Ernő ítéletei megbízhatók, mértéket tartók. Helyes érzékkel tesz különbséget mű és mű értéke közt s ha dicsér, fukar szavainak súlya van. Mindezt jelentékenyebbé teszi nagyfokú tárgyismerete; aligha maradt ki idevonatkozó forrásmunka, esetleg kisebb dolgozat is, figyelmét senmi lényeges nem kerüli el; az írókat s a kort minden oldalról igyekeznek megvilágítani. Néhány lapon rövid, igen tanulságos áttekintését kapjuk a népszínmű virágkora előtti fejlődésnek s épp olyan biztosszemű kitekintését napjainkig, Zilahyig, Bibó Lajosig. A tanulmány hat fontos szakaszra oszlik, a maga nemében mindegyik értékes, előbbre viszi a tárgyat. Jól festi a kort, Blaháné pályája elevenen áll előttünk s a népszínmű fajait tárgyaló fejezetek is figyelmet érdemelnek. Általában az egészen meglátszik, hogy a szerző nagy előtanulmányok, kutatások után fogott e sikerült munka megírásához. —ó.

Horvát István Magyar irodalomtörténete. *Pap Károly* egyetemi tanár gondozásában kiadta a debreceni ref. gimn. és a Dóczy-leánygimn. ifjúsága. H. és é. n. (Bp. 1934.) 146 l. (Magyar irodalmi ritkaságok. Szerk.: *Vajthó L.* 28. sz.)

Valóban irodalmi ritkaság. Horvát István egyetemi előadásainak kompendiuma, mely egyik hallgatójának, Pauler Tódor akkor II. éves „bölcész“nek kézírásában maradt ránk. Ezt az egyetlen, teljes egészében ránkmaradt példányt *Pap Károly* ismertette és méltatta 1926-ban a Szegeden megjelent Csengery-émlékkönyvben; most pedig ezzel a kiadással közkinccsé tette. A munka harminhat tételben dolgozza fel irodalmunk multját, kezdve a szokásos irodalmi alapfogalmakon és végezve a Tudományos Akadémia megalapításának tényén. A bevezető tanulmányban *Pap Károly* alapos, tárgyilagos jellemzését adja Horvát irodalomtörténetének. Kiemeli, hogy felfogásában és módszerében egyik legeredetibb láncszeme a Toldy előtti kísérleteknek. Inkább művelődési és politikai képeket ad, mint írói méltatásokat. Elvitathatatlan érdeme, hogy forrástanulmányt, szélesebbkörű elmélyedést sürgetett az irodalomtörténetben akkor, „mikor hagyományos kényelem és berögzött nézetek uralkodtak köztünk“. Alapos kutatásai, helyes következtetései sok homályos kérdésre derítettek fényt. Így a Pannóniai ének szerzőjét ő már Csáti Demeterben látja, mikor pedig még Toldy is a XIV. század második felébe helyezi azt. Ezzel szemben irodalomtörténete nem elég körültekintő és megbízható. Ennek okát *Pap Károly* igen helyesen abban látja, hogy elődjeinek gazdag lexikális

anyagát túlzott önértékből mellőzte, mindig a maga sajátos módszerét követte. Igaza van a kiadónak: Horvát Istvánnak voltak tudományos tévedései s az utókor ma is inkább ezeket emlegeti s nem erényeit. *Haitsch Ilona.*

Haraszti Emil: Barokk zene és kuruc nóta. Különlenyomat a Századok 1933. évi pöttyüzetéből. 66 l.

A magyar népi zene és költészet összefüggésének keresése adta kezünkbe e tanulmányt. Eredmény: néhány illúzióval szegényebbek lettünk. A kuruc dal nem Rákóczi nótája, mert a fejedelem zenéje az udvari, a *barokk*. A „tehénhús“-nóta sem magyar különlegesség Gyöngyösinél. — Ezzel szemben nyertünk egy olyan „adatoló“ dolgozatot, amely forrásaival és az azokkal szemben elfoglalt óvatos magatartásával — hisszük — ösztönző lesz népi zenénk multjának kutatói számára. *Ifj. Clauser Mihály.*

Kozocsa Sándor: Az 1933. év irodalomtörténeti munkássága. (Császár Elemér: Irodalomtörténeti Füzetek. 53.)

Kozocsa Sándor, a magyar irodalomtörténet és bibliográfia jeles munkása, nagy szorgalommal állította össze az 1933-ik évben megjelent irodalomtörténeti érdekű könyveket, tanulmányokat, cikkeket, ismertetéseket és bírálatokat. A füzet 60 oldalnyi terjedelme egyaránt tanuskodik a multévi irodalomtörténeti munkásság sokágú kiterjedtségéről s az összeállító bibliográfus lelkiismeretes pontosságáról. Az első részben az általános, nem egyes írókról szóló munkák s cikkek vannak összeállítva, a második részben az egyes írókról szóló tanulmányok és ismertetések. A kimerítő és pontos bibliográfia minden irodalomtörténeti író számára nélkülözhetetlen segédeszköz. *N. S.*

Tóth József: Sajó Sándor. Bp., 1934. 48. l.

Szorgalom, hozzáértés és alaposág jellemzi a 48 lapra terjedő tanulmányt. Olyan tulajdonságok ezek, amiket kezdő embernél érdemes kiemelni. Nemcsak az anyag összegyűjtése kifogástalan, hanem ilyen az elrendezés és az előadás is. Szerkezet tekintetében mutatkozik ugyan némi tapogatózás, de a gyakorlat majd meghozza az ehhez szükséges érzéket. Sajó Sándor életét, műveit, méltatását bizonyára az első forrás igénybevételével nagy vonásokban kapjuk ebben a feldolgozásban. A munka folyamán meglevőnek a költő és színműíró Sajó minden jellemző tulajdonsága, úgyhogy ez tekinthető a reá vonatkozó életrajzi, irodalmi, kritikai és esztétikai adatok első szintézisének. A fiatal író tétéleteiben mérséklet és tapintat vezet, nem ártott volna azonban, hogy ha hősét szemléltetőbben állítja be kora irodalmába. A rajz így nem eléggé plasztikus, mindig elkülönülten látjuk és nem a többi költőtársakkal kapcsolatba hozottan. A sokféle forrást ügyesen értékesíti s általában helyes fel fogással és gondos stílus-készséggel dolgozza fel. A kis mű nagyon hasznos min denki számára, aki Sajó Sándor alkotásaival kíván foglalkozni. *A. L.*

F O L Y Ó I R A T O K S Z E M L É J E

(Folyóiratok és hírlapok irodalomtörténeti vonatkozású cikkei. Munkatársak: *Alszeghy Zsolt, Baros Gyula, Brisits Frigyes, Kalmár Anatólia.*)

A Cél. — 1934. évf. 11. sz. (nov.) Reményi Ferenc: *Ady költészetének kóros elemei.* „Mint alkotó művész, Ady határozottan nagy és eredeti tehetség, bárha a francia szimbolistákat utánozza. De amit érdekes, új, sajátos és merész formákba önt, az az ő kóros, elfajult, megmérgezett elméjéből kifakadó geny és szenny... Ő a fajtalan hedonizmus költője, de nem zseniálisan szellemes és sziporkázó, mint Wilde Oszkár, hanem vaskos és undok.“

Apollo. — 1934. évf. 1. sz. (dec.) Geréb László: *Janus Pannonius verseiből.* (Műfordítás.) Többek közt: Mátyás királyra; Balázsnak a táborba; Űstökös; Válasz Mátyás király nevében Antonio konstanzi versére. — Kardos Tibor: *Mátyás udvara és a krakkói platonisták.* Filippo Buonaccossi, aki Callimachos Experiens néven lengyel kancellár lett, 1483-i budai követsége után kapcsolatba került a firenzei platonista akadémiával. E részben Mátyás udvarának ösztönző hatása szembetűnő. Callimachos művei azonban inkább szkeptikus gondolkodóra, mint a platonista irány föltétlen hívére vallanak. Érdeklődését a korszerű filozófia iránt a budai platonista-kör ébresztette fel. A magyar humanizmus tehát nemcsak kapott ösztönzéseket, hanem adott is és az új műveltséget terjesztette észak felé.

Budapesti Szemle. — 1935. évf. Kéky Lajos: *Jánosi Béla emlékezete.* Jánosi Bélának, mint tudósnak, legfeltűnőbb vonása, hogy egész lelki alkotottsága történeti irányúvá tette munkásságát. Az esztétika történetének három kötete után az esztétika legújabb történetének anyagát gyűjtötte. Tudós munkájában is épp olyan tárgyilagos volt, mint az életben. Tevékeny szellemének alkotásai túlélik őt s tovább hatnak és munkálnak. — Soltészné Szilárd Kató: *Arany János a magyar képzőművészet tükrében.* Az Arannyal és műveivel kapcsolatos képzőművészeti alkotások (fényképek, rajzok, festmények, szobrok, domborművek stb.) részletes ismertetése.

Debreceni Szemle. — 1934. évf. 7. sz. Varga Zoltán: *Széchenyi István, a polgár.* Széchenyi hazája lakosainak új életstílust ajánl és a maga személyében és agitációja révén annak gyakorlati bevezetését munkálja. — Fábian István: *Berzsenyi ódájának világszemlélete.* Ellenmondást találunk Berzsenyi minden ódájában a tartalom és forma között. A tartalomban a hériói lelkek kényelmüket feláldozva küzdenek. E harcot azonban a költő csak a tartalomban mondja komornak, az ódák stílusában kedvvel festegeti a mozdulatokat. — Müller Lipót: *Kisfaludy Sándor Draguiguanban.* E. Poupé francia nyelvű tanulmányának kivonatol ismertetése. Julie-Caroline d'Esclapon, Kisfaludy S. egykori eszményképe, 1775-ben született, 1798-ban férjhez ment J. B. Sibille bajor tiszthez és 1805-ben halt meg Párizsban. — Dömötör Sándor: *A csökmői sárkány históriája.* Részletes tanulmány a címben írt, több változatban ismert tréfás ponyvatermékről. A csökmői hagyomány szerint ezt a verset Szivós Mihály berekböszörményi jegyző írta bosszúságában, amiért nem választották meg a csökmőiek, amikor jegyzői állásra pályázott. — Hankiss János:

Berta magyar királyleány és a francia romantika. Adatközlés. — 9. sz. Vargá Károly: *Szabó Dezső ideológiája.* Hosszabb, Szabó D. egyes műveit részletesen ismertető értekezés. — Kardos Albert: *Hogy végződik Az ember tragédiája?* A cikk szerint a felsorolt változatok közül a tizedik van a nyelvtan szabályainak és az értelem követelményeinek megfelelően írásjelezve, vagyis ez: Mondot-tam, ember: küzdj és bizva bízzál!

Deutsch-Ungarische Heimathblätter. — 1934. évf. 3. sz. Béla v. Pukánszky: *Jakob Bleyer und die ungarische Literaturwissenschaft.* Bleyer Jakab irodalomtudományi munkásságának tanulmányzerű ismertetése. — Eugen Travnik: *Zur Entstehung der kirchenfürstlichen Bibliotheken Ungarns im 18. Jahrhundert.* Hosszabb tanulmány a magyarországi püspöki könyvtárak történetéről. (Bef. közl.) — Helmut Klocke: *Szekfű's Ungarische Geschichte.* Szekfű Gyula történetírásának bírálata.

Erdélyi Helikon. — 1934. évf. 8. sz. Tavasz Sándor: *Az erdélyi magyar tudományos élet útja.* Az erdélyi magyar tudományosságnak azokra a sajátos tudományos feladatokra kell tekintettel lennie, melyeket helyette senki eivégezni nem tud. — Makkai László: *A magyarság útja.* (A Három Nemzedék új kiadásához.) Ami az irodalmat illeti, Erdély hálás lehet Szekfűnek az elismerésért, mindössze talán ott téved egy kicsit, ahol az erdélyi könyvnek a nép közötti terjedését és terjesztését túldicséri. — Thurzó Gábor: *Márai Sándor.* Márai „Sziget”-e — ha valójában elhibázott alkotás is — az első valóban európai magyar regény lett, egy műfaj szükségszerű fejlődésének nálunk első bevallott felismerése. — 10. sz. Makkai László: *Szereb Antal Magyar irodalom-története.* Dícsérő bírálat. — Dsida Jenő: *Néma harang az őrtoronyban.* Jegyzetek Szombati-Szabó István költészetéről. Talán Szombati-Szabó István volt az egyetlen, aki Széfa-ciklusával szerelmes dalokat mert zengeni az erdélyi sziklák közt, az egyetlen borongás napjaiban. Ha lehetett is némi igazuk azoknak, akik Ady-reminiszcenciákkal vádolták meg költő-pályája kezdetén, az letagadhatlan, hogy nagy tehetség volt.

Erdélyi Múzeum. — 1934. évf. 7—12. sz. Kristóf György: *Szabolcska Mihály Erdélyben.* (Részletes tanulmány Szabolcskának 1892—98 közti erdélyi, marosfelfalusi tartózkodásáról.) Talált és kapott Erdélyben Szabolcska tisztességes parókiát és öt megértő magyar társadalmat. És megkapta életének hűséges társát, gyermekei édesanyját. Erdély pedig új fiában nyert egy egyszerűségében is ékesszavú költőt, szépségének, szellemének új művészt, új dalnokát. — Papp Ferenc: *Gyulai Pál a kolozsvári református kollégiumban.* Másfél évtizeden keresztül vett részt a kolozsvári református főiskola Gyulai egyéniségének kialakításában. A rábizott talentumokat nemcsak megtartotta, hanem újakkal szaporította is. Az iskola hatása azonban leginkább kint, az élet bonyolult viszonyai között mutatta meg valódi értékeit. — Bitay Árpád: *Horatius-idézet a nagyváradi káptalan egy középkori (latin) oklevelében* (1302). A nagyváradi káptalan egyik, 1302-ből való okiratában egy idézet található Horatius Ars poëticá-jából (60—63. sor. „Ut silvae foliis stb.). Ez az első oklevelesen igazolható jelentkezése Horatius műveinek a magyar szellemi élet multjában. (Az oklevél szövegét l. Fr. Zimmermann: *Urkundenbuch zur Geschichte der deutschen in Siebenbürgen.* I. Hermannstadt. 1892. 221—22. l.) — Bitay Árpád: *Adatok Zöld Péter életéhez.* Az erdélyi székely-magyarság a maga korá-

ban tekintélyes szerepet játszó egyénisége az újabb adatok szerint 1727 szeptemberében született és 1795 június havában halt meg.

Győri Szemle. — 1934. évf. 6—8. sz. Hellebronth Kálmán: *Az ócsai és enesei Torkos-család*. Családtörténeti tanulmány. Többek közt részletesen szól Torkos Lászlóról, a költőről is (sz. 1839). — Bánkúti Ernő: *Levelek a Kisfaludy Irodalmi Kör letéteiből*. Adatközlés. Gárdonyi Géza (Egor, 1920. IV.) és Rákosi Jenő (Bp., 1920. IV. 1.) levele Pitroff Pálhoz.

Irodalomtörténeti Közlemények. — 1934. évf. 4. szám. Kristóf György: *Péterfi Károly esztétikája*. Péterfi Károlynak (1790—1873), egykori marosvásárhelyi református lelkésznek, a marosvásárhelyi kollégium kézirattárában található, 1836 előtt készült Izléstudomány (a-esthetica) című munkája az első eredeti, rendszeres magyar nyelvű esztétika. Nyomatásban nem jelent meg, de ismertetője szerint — történelmi szempontból — megérdemelné a közzétételt. — Waldapfel József: *Heltai Gáspár forrásai*. (II., bef. közl.) Hogy Heltai szociális gondolatvilága nem véletlenül s nem pusztán korszerű okokból rokon Franck Sebestyén német íróéval, azt valószínűvé teszik Heltai A részegségről... szóló dialógusának és Franck 1528-ból való hasonló tárgyú művének egyezései. — Romhányi Gyula: *Dóczy Lajos drámái*. (III., bef. közl.) Dóczy sem lírikusnak, sem drámaírónak nem elsőrendű tehetség. Kedveli a csattanós fordulatokat, mindig vígjátéki bonyolódással kápráztatja a közönséget, egyben azonban hajlik a tragikus megoldásra is. Komoly problémája soha sem akad. Hősei bábak inkább, mint élő személyek. De a drámák stílusa, nyelvi szépsége oly emelkedett költőiséget hordoz, hogy az pillanatnyilag feledtet és elrejt minden szerkezeti tökéletlenséget. — Perényi József: *Szemere Miklós irodalmi hagyatékából*. (IV., bef. közl.) Szemere levelezése (1875—81) Benedek Aladárral, Szana Tamással, Dalmady Győzővel, Szabó Dáviddal, Szabó Endrével, Abafi Lajossal, Timkó Józseffel. — Valjavec Frigyes: *Magyar írók levelei Széchenyi Ferenchez*. (III., bef. közl.) Görög Demeter, gróf Fekete János, Kazinczy F., Cserey Farkas, Verseghy F., Kisfaludy S. levelei. — Gálos Rezső: *Adatok Baróczy Sándor testőri pályájához*. Adatközlés a bécai udvari levéltárból az Országos Hadilevéltárba került anyag alapján. — Gálos Rezső: *Verseghy Ferenc két ismeretlen német költeménye*. Adatközlés. — Sándor (Skala) István: *Moral-peroral*. Az Arany J. Vojtina Ars poetica-jából ismert rímpár kétszer is előfordul Kazinczynak A szép s a jó című versében is. — Haraszthy Gyula: *Adalék Kemény Zsigmond publicisztikai munkásságához*. Utalás a Pesti Hírlap 1848. évf.-ban megjelent hét —e— jegyű cikkére. — Gálos Rezső: *Ismeretlen Amadé-nyomatvány*. Egy 1756-ból származó, latin nyelvű himnusz ismertetése. — Könyvismertetések és bírálatok Hajdu Zoltántól (bárá Podmaniczky Pálné, Vargha Ilona és az evangélium), Rajka Lászlótól (Kristóf Gy. román nyelvű magyar irodalomtörténetéről), Haraszty Gyulától, Solt Andortól, Kenyeres Imrétől. — Kozocsa Sándor: *Irodalomtörténeti Repertorium* az 1933. évről. (IV., bef. közl.) E terjedelmes egybeállítás az Irodalomtörténeti Füzetek 53. számaként külön is megjelent.

Kalangya. — 1934. évf. 11—12. sz. Német László: *Ember és szerep*. Önéletrajzi följegyzések.

Katolikus Szemle. — 1934. évf. 12. sz. Alszeghy Zsolt: *Szépirodalmi szemle*. Tormay Cecile: A tulsó parton, — Makkai Sándor: Sárga vihar,

— Komáromi János: Zágon felé, — Bánffy Miklós gróf: Megszámláltattál, — Szentmihályiné Szabó Mária: Irén évei és Gárdonyi Géza: Aranymorzsák című művének bíráló ismertetése. — 1935. évf. 1. sz. Kastner Jenő: *Pázmány Péter gráci évei*. (I.) Pázmány gráci évei alatt részben megszerzi, részben tudatosítja azt a műveltséget, melynek fegyvereit azután hitvédő irataiban, Kalauzában, Prédikációiban oly fölüeny biztonsággal kezeli. A kis stájer fővárosban át kellett hogy élje a fejedelmi hatalom, vallás és jezsuita nevelés közös célban való összeforrottságának általánosan barokk eszményét. Már itt kialakul benne a hitnek az a sajátságos udvari színezete, mely később, szorosban a Habsburg-fejedelem fénykörében befutott pályáján csak megrögződik s annyira jellemző lett barokk lelkiségére. — Sik Sándor: *Móra Ferenc, a költő*. Mórát lelki alkata és pályájának szegedi elindulása egyaránt ahhoz az igénytelen, de tisztahangú és mindenestől a magyar vidék talajában gyökerező költői iskolához kapcsolta, amelyet Pósa Lajos kezdett, amelynek főképviselőjéül Szabolcska Mihályt szokás tekinteni, amely azonban legmagasabbra Gárdonyi Gézának és Mórának verseiben emelkedett. Lírai tartalmát vizsgálva Móra költészetének, szembetűnő, hogy az ő költészetében is, mint Gárdonyinál, a gyermeknek jut a főhely. Móra tehetségének legértékesebb vonása, hatásának legfőbb titka, de egyszersmind könnyen el nem múló hatásának is biztosítója jellegzetes, tiszta humora. A magyar humoristák közül Arany Jánossal legrokonzabb ez a művészet.

Koszorú. — 1935. évf. 1. sz. Herczeg Ferenc: *Emlékezéseimből*. Annak a családnak ismertetése, amelynek körében a Gyurkovics-lányok apró történeteinek első ötlete megszületett. — Kállay Miklós: *Eszmék és irányok legújabb irodalmunkban*. Érdekes tünete a kornak, hogy az alapjában konzervatív szellemű irányzat kifejezési formáit legtöbbször, sőt éppen legtehetségesebb képviselőinél, a nyugati stílus-forradalmaktól vette kölcsön. A stílus-forradalom egyben az új naturalizmus romantikus dagálya volt, amely lassankint a naturalizmus új klasszicizmusává zsugorodik össze. Ez az új, leegyszerűsítésre törekvő irány az „új tárgyiasság“. Ebbe az irányvonalba tartozik az új népieség, amelynek egész iskolája van már kialakulóban. Az új népies költőknél tudatos törekvés érezhető, amely a parasztság történelmileg egymásra halmozódott rétegeiben akarja elmélyíteni az irodalom gyökereit. Az új népieség mellékhatása a „populizmus“, amely a városok proletártömegeiben keresi az új érzelmi és életproblémák ihlet- és tárgyadó forrásait. Új életlehetőségek, új létküzdelmek, új embertípusok egész sorát alakították ki. A multbanézó irány végső kicsengése a történelmi regény új kivirágása. A megerősödött nemzeti szellem mellett, a kor egyetemes szellemi irányzatának másik főtényezője bizonyos, elevenebb vallásos érzés. Az essay-irodalomban és a kritikában általános fellendülést hoztak a legutóbbi évek. A kultúrshírvonal általános emelkedése kevésbé érvényesül a szépirodalomban. Alapjában több az ösztönös, mint a gondolkodó írónk. Hangban, színben, problémákban gazdagodást jelent az az irodalmi decentralizáció, amelyet az elcsatolt területek központjában föllendült irodalmi élet indított meg. — 1935. évf. 2. sz. Császár Elemér: *A százezer Bánk bán*. A kitűnő tragédia sorsának ismertetése a színészet, tudomány és kritika szempontjából.

Könyvtári Szemle. — 1934. évf. 4. sz. Tolnai Gábor: *Kis János Journal-terve a XVIII. század végén.* Adatközlés.

Láthatár. — 1934. évf. 7. sz. Wagner Lilla: *Az erdélyi irodalom útja.* Az irodalomkritika eddig bizonyos irányzatosságban és bizonyos általánosító, befeljenzés önmarcangoló büntudatosságban látta az erdélyi irodalom jellegzetességét. A szerző szerint az erdélyi regény nem tendenciózus s ami főmozgatója, az nem a büntudat, hanem a helytállás gondolata, ezzel kapcsolatos: a testvériség problémája is. Az erdélyi irodalom ma a legegzenesebb s legnemesebb folytatása a legmagyarosabb irodalmi hagyományoknak. — 8. sz. Molter Károly: *Erdélyi köztörök.* A vezércikkírók munkásságának rövid, áttekintésszerű ismertetése. „Kevesebb megírivaló, kevesebb sérelem, kevesebb publicisztát termelne. S talán ez volna kisebbségi életünk célja.“

Literatura. — 1935. évf. I. 15. Kemény István: *Irodalmi beszámoló 1934-ről.* Vezérszöszzerűen a tárgyi lényegre szorítókozó, rövid áttekintés. — Soltész Juci: *Miklós Jutka, Ady bihari bokrétságának egyetlen női virágszála.* Adatközlés. — Sidney Carton: *A pipócsi kalap.* Egy tréfás Ady-vers története.

Magyar Középiscola. — 1934. évf. 9—10. sz. Agárdi László: *Az iskola és a tanár az irodalomban.* Móricz Zsigmond ily tárgyú szépirodalmi művének ismertetése. Móricz az iskolát és a benne foglalkozókat egyoldalúan tünteti fel. Magasabb célok helyett az élet oly jelenségeit mutogatja, amelyek ugyan jellemzőek, de nem szolgálhatnak művészi megörökítés elemeiként

Magyar Nyelv. — 1934. évf. 9—10. sz. Kovalovszky Miklós: *Az irodalmi névadás.* (III.) A szoros értelemben vett irodalmi névadás legegyszerűbb módját az a típus képviseli, amely tisztán fogalmi hatással, a név közzsói jelentésével akar jellemezni. Ezeket Tolnai Vilmos beszélő vagy leíró neveknek nevezi. Itt és egy ezzel rokon csoportban a név jellemző ereje a jelentésben, illetőleg a jelentéshangulatban van. A következő fokozat, mikor a jellemző hangulatot külső (kollektív és egyéni) képzettársítás adja meg. Ha az író olyan nevet alkot, amelynek hangulata megfelel a hős egyéniségének, elérte a névadás célját. — Timár Kálmán: *Aranka- és Jankovich-kódex.* Ahogy a Teleki-kódexet régebben Aranka-kódex néven ismerte az irodalom, éppúgy a Peer-kódexet is egykor akkori tulajdonosáról Jankovich-kódex néven említették. — U. a. *A Simor- és Kriza-kódex fölfedezése.* Adatközlés.

Magyar Paedagogia. — 1934. évf. 9—10. sz. Gyulai Ágost: *Quem dii odere, paedagogum fecere.* Adalékok a tanító hivatására és sorsára vonatkozó szállóigének... történetéhez. Egyebek közt Csokonainak 1800-ból és Arany Jánosnak 1858-ból való idetartozó költeményei elemzése.

Magyar Szemle. — 1934. évf. Dec. sz. Bisztray Gyula: *Vajdasági irodalmi élet.* A vajdasági magyarságnak — ezidőszertint — sem kulturális központi szerve, sem egységes vezetése nincs. 1928-ban indult meg az első jelentős folyóirat, a Vajdasági Írás. Jogutódja az ugyancsak Szenteleky Kornél szerkesztésével 1932-ben Újvidéken megindult Kalangya. Az olvasóközönség kevés, érdeklődése gyér, áldozatkészsége lanya. Az írók lelkiisége főleg a kisebbségi sors ábrázolásában tükröződik; de csak amennyiben a fegyver és toll egyenlőtlen erőviszonyai megengedik. Az irodalmi élet megszervezése és

működése az 1933 nyarán fiatalon elhunyt orvos. Senteleky Kornél nevével forrt össze. Mellette Csuka Zoltán az irodalmi mozgalomnak leglelkesebb munkása. E fiatal költő eszménye a kollektív ember, de a kollektivitás az ő lirizmusán átszűrve jelentkezik. Ugyanez a fiatalos hit és építő szándék jellemzi Fekete Lajos líráját is. Kenyér és Biblia: a test és lélek legfőbb javainak egyetemes birtoklása: ez költészetének végső kicsengése. Az elbeszélő Dorsodi Lajos a kisváros esleettjeit mintázza kedvvel, Börsök Erzsébet a kisebbségi sorsba került női lélek problémáit feszegeti; Szirmay Károly a vajdasági magyar kultúrproblémák buzgó ügyvivője. Valamennyiök munkája kritika helyett mélyeséges megértést tesz kötelességgé, mert ezek az írók „a betűket nemcsak írják, hanem fájdalommal élik s dolgozzák magyar testvéreik lelki kenyerévé”. — Deér József: *Újabb történeti regények*. Kós Károly Az országépítő című regényének, mint irodalmi műnek kiemelkedő jeles tulajdonságai „egy oly koncepció szolgálatában állanak, mely tudományos szempontból tarthatatlan”. Míg Kós a keresztényt és szentet felejtette ki hőseiből, Harsányi Lajos A nem porladó kezű király című művében az országépítő maradt homályban. Tormay Cecile Az ősi küldött című regényében a pogányság és kereszténység ellentétét oly élességgel exponálta, ami nem csupán a XIII. századra vonatkoztatva nem helytálló, hanem még a XI. századról elmondva is háborító volna. Szántó György Babel tornya című, a tatárjárás korát rajzoló regényéből az elemi tények nemismerése tűnik ki. Farkass Jenő Kun László-korabeli tárgyú Éda című regényében egy régebbi romantikus historizáló irány hívének mutatkozik. Makkai Sándor Táltos király című regénye alapján a historikus csak elismeréssel hajolhat meg Makkai szinte látnoki emberábrázolása előtt.

Mult és Jövő. — 1934. évf. 12. sz. Zeoldos Jenő: *Nordau levelei Kiss Józsefhez*. Adatközlés. Nordau egy verse Kiss Józsefhez és levelének ismeretése. „Nordau úgy áll ezekben a levelekben Kiss József mellett, mint a költő lelki viharzásainak kormányosa... Tartalmukat nem mellőzheti sem Nordau életrajzírója, sem Kiss József költészetének filológus kutatója”. — Gerő László: *Egy elfeledett pesti zsidó költő*. Beck Károly bajai származású német költő emlékének fölelevenítése.

Napkelet. — 1935. évf. 1. sz. Fábíán István: *Az élmény Berzsenyi ódáiban*. Az ódákat egy élmény kettős hatása hívta elő: a mozgással, féktelenséggel telt fiatalság, amely idővel a tudat alá szorul és végül mint költői hajtóerő tör ki. Innen ered a nagy mozdulatokban való gyönyörködés, Berzsenyi költészetének legjellemzőbb vonása. Ugyanez az élmény gyanakvóvá teszi környezetével szemben, amely a megfélemezés munkáját végrehajtotta. A gyanakvás utóbb embergyűlöletté fokozódik. Mikor aztán az emberektől való férelme annyira elhatalmasodik rajta, hogy erősebbnek tartja a rosszakat, mint a jókat, amikor kiábrándul az életből: leteszi a tollat, nem születik több óda. — Nagy Dániel: *Az erdélyi magyar irodalom tizenöt éve*. Az erdélyi irodalom csak annyiban más, mint az anyaországbeli, hogy az erdélyi írók nemcsak a maguk keresztjét viselik, hanem misszionáriusai egy különélő, különálló magyar életnek, magyar fájdalomnak. — Kállay Miklós: *Szerb Antal Magyar irodalomtörténete*. Baj, hogy az újabb irodalom tárgyalásánál már eleve elkötelezte magát bizonyos iránynak s ez az irány nemcsak élénkebb harcú tűzre, hanem némi elnézésekre is számíthat nála... Érdeme Szerbnek, hogy felfedezi

a köztudatban az ifjúsági irodalom színvonalára degradált Zrinyit, Vörösmartyt, Aranyt, Madáchot a felnőttek számára.

Pannonhalmi Szemle. — 1934. évf. 4. sz. Bánhegyi Jób: *Pintér Jenő Magyar Irodalomtörténete*. A történeti tények és adatok roppant tömkelegében fölényben biztonsággal igazít el bennünket. Ítéletei, minthogy az irodalmi hagyatékek személyes átbúvárlásán alapulnak, mindig eredetiek, akkor is, ha megegyeznek a hagyományos köztudattal.

Pásztortűz. — 1934. évf. 21. sz. Molter Károly: *Néphauszser*. Meleghangú megemlékezés a háború utáni erdélyi széppróza egyik jeles művelőjéről, néhai Sipos Domokosról. — Dsida Jenő: *A nemzedék árulói*. Vitacikk a Brassói Lapok egyik cikkírójával az Új Arcvonal című erdélyi antológia és az Ady-Társaságról írt bírálat miatt. — Komáromi János: *Zágon felé*. (Folyt.) Regény Mikes K.-ről. — 22. sz. Ligeti Ernő: *Elsülyedt világ*. (Folyt.) Nagyváradra vonatkozó irodalmi élmények és emlékek a XX. század elejéről. — Komáromi János: *Zágon felé*. Regény Mikes K.-ről (Folyt.) — 1935. évf. 1. sz. Vita Zsigmond: *Aprily Lajos*. Kiábrándulás Aprily Lajos költészete és menekülés a mindent összetépő valótól a természet kibékítő összhangjához és a szépség eszményéhez. Az irosovai szarvastól... Bessenyein... A magányos aktoron át az Aranyásó balladájáig a különböző alakokon át egyformán a saját lefojtott életérzését, a nagyotakarás után inagányba fulását és lassú eltemetetését énekl. Aprily kevéset és nehezen ír, ezért van versében oly jelentősége minden szónak. A költő kiszakadt környezetéből, ezért halkul egyre a hangja.

Protestáns Szemle. — 1935. évf. 1. sz. Zoványi Jenő: *Ilevesi Mihály*. Adatközlés. Előző egyebütt való hivataloskodása után kerülhetett Miskolcra s itt 1568 tavaszán a borsodi egyházmegyei református esperesi hivatalt töltötte be. Az 1587 nyarat követő időszakban ment át Szikszóra. Thuri Györgytől írt epitaphiuma arról is tudósít, hogy noha Szikszón lakott utóljára, mégis Miskolcon temették el. — Hamvas József: *Arany János kereszttyénisége*. (Vönotkozással báró Podmaniczky Pálné könyvére.) A józan magyar erkölcs halhatatlan bölcsé volt Arany János és abból, hogy költésének forrása ily lelkiüetből fakadt, kiténik jó kereszttyénisége.

Református Élet. — 1934. évf. 48. sz. Révész Imre: *Szabó Dezső és a magyar kálvinizmus*. Széjlegyzetek a Szabó Dezső debreceni három előadástjén elhangzott fejtegetésekhez. „Mostani előadásában még csak arról biztosított bennünket, hogy az «egyház és a papság» hitét hiszi. Ez pedig nem református álláspont, sőt még csak nem is «kálvinizmus»!”

Századok. — 1934. évf. 9–10. sz. Szentpétery Imre: *A Zágrábi és Váradai Krónika egymáshoz való viszonya*. A Váradai Krónika szövege a Zágrábi Krónika nyomán készült és egyetlen olyan adata sincs, mely a régibb, közös forrásnak önálló használatára mutatna. Eppen ezért történeti vagy forráskritikai értéke alig van.

Endrődi Sándor emléktáblája. Szép ünnepély színhelye volt az Országgyűlési Múzeum előadóterme 1935 január 20-án. Ekkor avatták fel Endrődi Sándor születésének nyolcvanötödik évfordulója alkalmából azt az országgyűlés hozzájárulásával és Endrődi Béla áldozatkészségéből készült, művészi kivitelű emlékművet, mely a költőnek, mint a képviselőház naplószerkesztőjének nevét egykori munkahelyén örökíti meg.

A kegyeletes ünnepen a költő özvegyén és Béla fián, valamint képviselőházi pályatársain kívül nagy számban vettek részt Endrődi Sándor költészetének tisztelői, köztük a M. Tud. Akadémia, a Kisfaludy- és Petőfi-Társaság, a felsőház és képviselőház több tagja. Társaságunk vezetőségéből *Pintér Jenő* elnök és *Szász Károly* alelnök voltak jelen. A megjelenteket *Almásy László* házelnök köszöntötte s ugyanő ismertette az emlékmű létrejöttének történetét. Utána a Parlamenti Könyvtár igazgatója, *Nagy Miklós* tetszéssel fogadott, tanulmányzerű emlékbeszédben méltatta Endrődi költői s hivatali pályautját és mint embert. Az ünnepély jegyzőkönyvének hitelesítésére *Herczeg Ferenc* és *Szász Károly* kéretett fel. (A jegyzőkönyv megőrzéséről a Parlamenti Múzeum gondoskodik.)

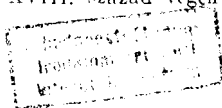
A képviselőházi naplószerkesztőség hivatalszobájának falába illesztett carrarai márvány emléktáblán a költőnek (ifj. *Valkó László* szobrászművész-től származó) élethű, bronz, domborművű képmása alatt ez a szöveg olvasható:

*E helyiségben dolgozott Endrődi Sándor, a kitűnő költő
és a képviselőház naplószerkesztője. 1902—1919.*

Háry János Amerikában. „*Get-A-Way and Háry János. The Book of Maud and Miska*“ címen 1933-ban New Yorkban, a Petersham-cégnél kisgyermekeknek való mesekönyv jelent meg. Szerzőjéről nem sikerült felvilágosítást kapnunk. — Ez az amerikai munkácska nem értéke, hanem főszereplője és egy-egy mesemozzanata miatt érdemel figyelmet. Garay „Obsitos“-ából és némileg Petőfi „János vitéz“-éből táplálkozik. Cselekményének minket érdeklő váza a következő:

Jánosnak levágták felkarját, elvesztette kardját és a paszomántok is leestek mentéjéről. Lovának, Get-A-Waynak csak három lába maradt. Ezért elhatározza, hogy elmegy vele abba az országba, ahol a törött játékokból újak lesznek. Itt minden rendbe is jut, a ló is megkapja negyedik lábát, de nem érzi vele jól magát és visszaviszi azt. Gazdájával elérnek egy kastélyba, ahol „a király tálalja fel az ebédet“. (Egy kis „komázás“: Obsitos II. — János vitéz X.) János pempővel megeteti őfelsége rosszévű kisfiát s elmeséli legutóbbi kalandját: „olyan magas hegyre hágott, hogy a nap majdnem lepörkölte a haját“. (Garaynál: Hogy haját a napnak lángja meg ne kapja, A hegyet végiglen csak hason mászhatta. II. 6.) Másnap lóversenyen vesz részt: lemarad. De azért eldicsekszik, hogy „vállára kapta lovát“ (Petőfi: János vitéz IX.) s így nyerte meg a díjat.

Az E. Ph. K. 1915. évfolyamában kimutattam, hogy Háry Jánosnak „hazugkatona“-tréfái a XVIII. század végén s a XIX. század elején kiadott

kalendáriumokban megtalálhatók. E szerint a Szekszárdon, Garay ifjúkorában valóban élt obsitos az olvasmányait, vagy ha a hagyománynak megfelelően valóban analfabéta volt, hallomásait játszotta meg. Hogy irodalmi élőalakká változtatásában költőnknek milyen nagy érdeme van, azt az irodalomtörténet Petőfi „János vitéz“-ével kapcsolatban eléggé kiemelte. Ennek a szuggesztív alkotómunkának eredménye, hogy Hány bátyó csaknem száz év múlva Amerikába jut a gyermekek közé. — (Újabbán itthon *Tamás István* szerepelteti egyik ifjúsági munkájában.)

Pitroff Pál.

Magyar író — magyar könyv. Bp., 1934. 241. A Margitszigeti Íróhét (jún. 9—11) és a Magyar Könyvnap alkalmából kiadja az Írók Gazdasági Egyesülete és a Magyar Könyvkiadók Országos Egyesülete.

Az érdekes alkalmi kiadvány cikkei közül szaktudományunk szempontjából figyelemreméltók a következők: Pintér Jenő: *Irodalomtörténet — az élő magyar írókról*. Felelet arra a kérdésre, hogy a szerzőnek mi a szándéka nagy irodalomtörténete nyolcadik kötetével. A válasz szerint nem lehetetlen, hogy néhány év múlva formába önti a XX. század magyar irodalmára vonatkozó eddigi füljegyzéseit. Bizonyos történeti távlatra azonban szüksége van. — Schöpflin Aladár: *Irodalmi tanács*. Egy tárgyilagos, a maga hatáskörét figyelemben tartó Irodalmi Tanács sokat tehet az irodalomért és az írókért. Olyan állami szerv, amely ezen a hatáskörön túl az írói alkotásba is bele akarna nyúlni, az irodalom éles ellenállásával találkozna és eleve is terméketlenségre volna ítélve. — Rédey Tivadar: *Babits Mihály*. A tulajdon méltóságára ráeszmélt kritika Babitsban a nagy költészet örök konzervatív erényei felé táruhat ki a testvérlélek lírai melegével. Benne ismert rá legjobban a maga makacsul változott konzervatív elveinek legerőteljesebb igazolására. — Szabó Lőrinc: *Ady emléke egy budai kávéházban*. Adatközlés. — P. Gulácsy Irén: *Műhelytitkok*. Adatok a Fekete völgyének c. regény megírásáról. — A Margitszigeti Íróhét műsorának irodalmi tárgyú előadásai: Szabó Lőrinc: Az író és a közvélemény; Bodor Aladár: A reformáció szelleme a magyar irodalomban; Balla Borisz: A katolicizmus és a magyar irodalom; Féja Géza: Feltörekvő osztályok a magyar irodalomban; Rédey Tivadar: A mai színpad irányai; Szent-Ivány József: Az irodalmi decentralizáció kérdése; Juhász Géza: Az irodalomtörténet módszerei; Ignó: Az írói szabadság.

Nyári egyetemek.

Egyetemeink az elmúlt nyáron három helyen is tartottak önként jelentkező hazai és külföldi érdeklődők számára főként időszerű kérdésekről, de egyéb tárgyakról is a tudomány újabb eredményeit ismertető, magasszínvonalú tanulmányokat. Szaktudományunkat érintő előadások:

a debreceni egyetemen: a) magyar nyelven: Farkas Gyula, berlini egyetemi tanár: *A magyar irodalomtörténetírás a háború óta*. I előadás. — Hankiss János, debreceni egyet. tanár: *Bevetés az irodalom elméletébe*. 3. e. — Müller Lipót, a franciaországi magyar tanulmányi központ igazgatója: *A magyar preromantika két nagy lírikusa: Csokonai és Kisfaludy Sándor*. I. e. — Németh Antal, a Napkelet s.-szerkesztője: *Bevetés a színháztudományba*. 3. e. (vetített képekkel). — Zolnai Béla, szegedi egyetemi tanár: *Biedermeier és irodalom*. 3. e.: I. Elvi kérdések és külföldi példák; II. Vörös-

marty; III. Petőfi. — *b)* előadások idegen nyelveken: Farkas Gyula, berlini egyet. tanár: *A magyar szellemi élet fejlődése*. 5. e. (németül). — Gianola Albert tanár, a bpesti olasz kir. követség sajtóelőadója: *A magyar történelem Petőfi lírájában*. 2. e. (olaszul). — Hankiss János, debreceni egyet. tanár: *A magyar polgárosultság*. 5. e. (franciául). — Jobst János, a bpesti Eötvös-kollégium tanára: *Német-magyar kapcsolatok*. 1. e. (németül). — Kastner Jenő, pécsi egyet. tanár: *Olasz-magyar történelmi és művelődési kapcsolatok*. 1. e. (olaszul). — Koszó János, bpesti egyet. m.-tanár: *Az újabb magyar irodalom*. 3. e. (németül). — Németh Antal, a Napkelet szerkesztője: *A magyar színház*. 2. e. (németül, vetített képekkel). — U. a.: *Madách Imre Ember tragédiája*. 1. e. (olaszul). — Wallisch Oszkár, a debreceni egyetem olasz előadója: *A magyar irodalom aranykora*. 3. e. (olaszul). — Widmar Antal, a bpesti olasz kir. követség sajtóelőadója: I. *Az új magyar irodalom*. 1. e. (olaszul); II. *Az újabb magyar színházról*. 1. e. (olaszul).

II. A keszthelyi nyári egyetemen (a pécsi egyetem rendezésében egy-egy előadás): Birkás Géza: *Külföldi utazók Magyarországon* (franciául). — Császár Elemér: *Irodalomtörténet és szellemtörténet* (magyarul). — Eckhardt Sándor: *A magyar lélek kettős arculata* (franciául). — Fitz József: *Olvadás és irás korunkban* (németül). — Hankiss János: *Magyarország az európai közvéleményben* (franciául). — Huszti József: *A humanista tanulmányok Magyarországon* (magyarul). — Thienemann Tivadar: *Irodalom és világnezet* (németül).

III. Az esztergomi nyári egyetemen: Alszegeh Zsolt: *A magyar irodalom multja katolikus szempontból*. — Farkas Gyula: *A XX. századi magyar irodalom katolikus szempontból*.

Elhunytak.

ANTAL GEZA (felsőgelléri), dr., phil. ref. püspök, szül. Tatán (Komárom vm.), 1866 március 17-én, megh. 1934 december 30-án. 1888-ban a pápai ref. gimnázium, 1898-ban az ugyanottani ref. főiskola tanára lett. 1910—18. Pápa város országgyűlési képviselője volt munkapárti programmal. Az 1919-i kommún alatt elfogták. Kiszabadulása után Hollandiába költözött, ahol több éven át előszóval és irodalmi úton nagy propagandát fejtett ki a magyar igazság érdekében. 1924 október 16-án a dunántúli ref. egyházkerület püspökévé választotta. Az 1880-as évek elején állandó munkatársa volt a *Pápai Lapok*-nak, amelybe lírai verseket is írt Lantay Győző álnéven. Ugyanebben az időben a *Dunántúl*, győri *Hazánk*, *Tatai Híradó* c. lapokba, valamint a *Bolond Istók* és *Garabonciás Diák* c. élcsepokba is dolgozott. Feleségével, Opzoomer Adél holland írónővel közösen szépirodalmunk több termékét ültette át a németalföldi nyelvre, köztük Petőfi Sándor költeményeit (1924).

BARAKONYI KRISTÓF (hegymegi), ny. ref. esperes-lelkész, szül. Ötvöskönyiben (Somogy vm.), 1849-ben, megh. Kaposvárt, 1935 januárjában. Egyházi beszédek írása mellett fiatal korában publicisztikai munkásságot is fejtett ki, jórészt névtelenül, a *Családi Kör*, *Hazánk és a Külföld*, régi *Népszava* és a *Budapest* hasábjain, valamint néhány élcsepokban.

BARNA JÁNOS (ZSIGMOND) (nyermeghi), dr., phil., keresk. isk. igazgató, szül. Budapesten, 1880 november 15-én, megh. u. o., 1934 november 14-én. Szatmárt, Makón és Budapesten működött. Többször járt Spanyolországban. Az 1914—18. háború kitörése is itt érte. Hazajövet a franciák elfogták és internálták. Fogságából csak 1919 szeptemberében szabadult. Tárcai, irodalmi cikkei és műfordításai 1911-től főleg szatmári és makói lapokban. Szakunkat érdeklő munkái: *Paul Verlaine*. Makó, 1911. — *Francia lírikusok*. Szatmár, 1912. — *Reviczky Gyula vallásos költészete*. Kleny. a főgimn. értes.-ből. U. o., 1912. — *Spanyol vasutakról*. (Útirajzok.) Kleny. a f. keresk. isk. értes.-ből. U. o., 1913. — *Gustavo Adolfo Becquer költeményei*. Ford. U. o., 1914. — *Dólores*. Írta Ramón de Campoamor. Ford. U. o., 1923. — *Spanyol koplák*. Írta Melchior de Palaun. Ford. U. o., 1923. — *Japán antológia*. U. o., 1924. — *Versek*. U. o., 1925. (Juan de Pardo álnéven.) — *Li-tai-pó versei*. Makó, 1925. — *A trubadúrok*. U. o., 1925. — *Don Tamás de Iriarte*. U. o., 1929. — *Kelemen László-emlékünnepegy története*. U. o., 1930. — *A makói Hollósy Kornélia-színház története*. (Csanádmegyei Ktár. 18.) U. o., 1930. — *Blaha Lujza makói vendéggjátéka*. U. o., 1930. — *Békessy Gyula*. U. o., 1930. — *Hollósy Kornélia és a kolozsvári dalszínházársulat bukaresti vendéggjátéka 1860-ban*. (Csanádm. Ktár. 23.) U. o., 1932. — *A makói II. színház és a színházpártoló egyesület története*. (Csanádm. Ktár. 25.) U. o., 1933. — Szerk. a *Csanádm. Könyvtárt*. Kiadta Baló Tasziló költeményeit (Bp., 1910), Balogh István színész (Makó, 1928) és Szunyogh István (u. o., 1928) naplóját és Madzsar Gusztáv *Letűnt idők* (u. o., 1930) c. kötetét.

BLANAR JÁNOS, ny. főgimn. tanár, megh. Budapesten, 1934 december 17-én, 51 éves korában. — Cikke a lévai r. k. főgimn. értesítőjében (1913. Az Erdy-kódex mondattanából).

CLEMENT KAROLY, ny. erdőfőtanácsos, szül. Selmecbányán, 1876-ban, megh. öngyilkos módon Budapesten, 1935 januárjában. Zeneszerzéssel foglalkozott s írt két nagymisét (a-dur és h-moll), valamint saját szövegére egy *Radda* c. egyfelvonásos operát (bem. Népopera, 1914. III. 20.).

GABANYI JÁNOS (olysói és héthársi), ny. tábornok, szül. Szatmárt, 1871 július 27-én, megh. Budapesten, 1934 december 13-án. Megalapította a Hadtört. Levéltárt és Múzeumot; elnöke volt a *M. Katonai Közl.* és a *Honvédelem* c. szaklapok szerkesztőbizottságának s maga is széleskörű publicisztikai és szakirodalmi munkásságot fejtett ki. Minket érdeklő munkái: *A katonai magyar nyelv*. Bp., 1923. — *A magyar várak legendái*. Bp., 1923—34. (4 köt., több kiadást ért ifj. mű.) — *A megbílnacselt ember*. Regény. U. o. (1926? 3. kiad. 1930.) — *Törviskoszorú*. U. o., 1930.

LAMPERTH GEZA, dr. sc. pol., ny. orsz. levéltári igazgató, a Petőfi-Társ. r. tagja és főtitkára, szül. Mencshelyen (Veszprém vm.), 1873 október 23-án, megh. Budapesten, 1934 november 18-án, d. u. 6 órakor. A gimnáziumot Felsőlövön és Pápán, a jogot Budapesten végezte. Egy évig a bonyhádi Perczel-családnál nevelősködött. 1898—1923. az Országos Levéltár tisztviselője volt. Első verse Tihanyi álnéven, IV. gimnazista korában jelent meg a *Vasárnapi Ujságban* (1888?), amelynek azóta állandó munkatársa volt. A pápai ref. főgimn. önképzőkörében pedig, amíg annak tagja volt, ő nyerte el az összes költői pályadíjakat. Verseken kívül tárcákat, történelmi rajzokat

és elbeszéléseket is írt a fővárosi napilapokba és folyóiratokba. A *Politikai Ujdonságok*nak Lantos diák álnéven rendes krónikáírója volt. *Veér Judit rózsája* c. 3 felv. tört. színművét 1905. II. 10. mutatta be a bpi Nemz. Szính. Költői munkásságát a Petőfi-Társaság 1927-ben nagydíjával tüntette ki. Munkái: *Előő könyvem*. Hazafias és egyéb költemények. Bp., 1897. (Beőthy Zsolt előszavával.) — *Megjőttek a huszárok*. Színmű 1 felv. U. o., 1898. (Bem. budai nyári színikör.) — *Elmúlt időköl.* I—II. (Filléres Ktár, 70. és 188. sz.) U. o., 1899 és 1904. (Több kiadást ért.) — *Kurucz csillaga*. Képek... a kurucz világból. U. o., 1901. (3. kiad. U. o., 1929.) — *Pacsirtaszó*. Újabb költemények. U. o., 1901. — *Három pápai diák balatoni utazásai*. (Filléres Ktár, 145—47. sz. és Piros Könyvek, 3—5. sz., itt Három pápai diák kalandozásai a Balatonon címen.) U. o., 1902. (Több kiadást ért.) — *Rodostó*. Tört. színmű 3 felv. (Főv. Színházak műsora. 125—26. sz.) U. o., 1902. (Géczy Istvánnal. Bem. Vigszính. 1902. IX. 18.) — *Deák Ferenc emlékezete*. U. o., 1903. — *Magyar ember nótás könyve*. U. o., 1904. — *Hű a koporsóig*. (Filléres Ktár, 220—21. sz.) U. o., 1906. — *Kurucz hőők*. Elbek. U. o., 1906. — *A nagy dárds meg a kis dárds*. (Ifj. Regények.) U. o., 1906. (2. kiad. 1915.) — *A boldogság vándora*. Költemények. U. o., 1909. — *Rákóczi lobogója*. (Kis Ktár, 115—16. sz.) U. o., 1910. — *A kompánia rózsája és egyéb történetek*. (Olcsó Ktár. 1631—33. sz.) U. o., 1911. — *Beszélgetés a házasságról és egyéb elbek*. U. o., 1913. [1912.] — *A glóriás Rákóczi*. Költemények. U. o., 1914. — *Rendületlenül*. (Műkedvelők Színháza, 45. sz.) U. o., 1914. — *Az én rózsám*. Elbek. (Az Élet Könyvei, 18.) U. o., 1914. — *A magyar katona ezer éven át*. U. o., 1916. — *Rákóczi lobogója*. (Ifj. Színjátékok, 3.) U. o., 1916. — *A főhadnagy úr sarcol*. (Ifj. Színjátékok, 9—10. sz.) U. o., 1917. — *Kedves könyvem*. Gyermeekversek. U. o., 1918. — *Bocskay és a hajdú vitézek*. U. o. (1920.) — *A szent kürt*. Költemények. U. o., 1920. — *A munka hőse*. U. o., 1921. — *Rákóczi és a kurucz vitézek*. U. o., 1921. — *Végrárok és végbeli vitézek*. U. o., 1921. — *Nemzeti lant*. U. o., 1923. — *Régi magyar levelesláda*. U. o., 1923. — *A gárda virága*. Reg. U. o., 1925. — *Egy hold föld*. Elb. (M. Nép Ktára, 16. sz.) U. o., 1926. — *Kuruczok csillaga*. II. Rákóczi Ferenc élete és szabadságharcái. U. o., 1926. — *Mohács*. U. o., 1926. — *Pannónia tündére*. Balatoni versek. U. o., 1926. — *A kis bujdosók*. Reg. U. o., 1927. — *Csendes ünnep*. Újabb költemények. U. o., 1928. — *Tisztítótűz*. *Megjőttek a huszárok*. (Műkedvelők Szính., 39—40. sz.) U. o., 1930. — *Arpád és a honzerző őők*. U. o., é. n. — *Bíró uram, bíró uram*. Nagybecskerek, é. n. — *Hunyadiak*. Bp., é. n. — *Gergő bácsi levelei*. (M. Mesemondó, 114. sz.) U. o., é. n. — *Štrva vigad a magyar*. (M. Mesemondó, 117. sz.) U. o., é. n. — *A honzerző hőők dícsérete ékes rigmusokban*. (Históriák, nóták, 188. sz.) U. o., é. n. (Utóbbi három Lantos Diák álnéven.) — Szerkesztette 1924-től a Prot. Arvaházi Naptárt.

LIPCSEI JENŐ, hírlapíró, szül. Aradon, 1889-ben, megh. Budapesten, 1934 novemberében. A *Hétfői Napló* sportrovatvezetője volt.

MAKRA IMRE, hírlapíró, szül. Szegeden, 1851 febr. 1-én, megh. Budapesten, 1934 decemberében. 1881—1903. Arácson (Torontál vm.) volt r. k. plébános, majd Budapestre költözött s a *P. Hírlap* belmunkatársa lett. E lapba, Szinnyei szerint, már az 1880 as években dolgozott, mint külső munkatárs.

MÓCZAR JÓZSEF, dr., phil., volt gimn. tanár, ref. lelkész, szül. Kiskun-

főlegyházán, 1869 szeptember 30-án, megh. 1934 novemberében. Előbb piarista tanár volt Szegeden és Kolozsvárt, majd 1897 körül aposztatált s a nagyszalontai közs., utóbb a beregszászi áll. gimn. tanára lett. Pályáját mint királyhalmeci ref. lelkész fejezte be. Cikkei 1889-től különböző vidéki lapokban. Irodalomtört. munkái: *Hugó Károly élete és sztművei*. Szeged, 1894. — *Régi magyar tankönyveink*. Hol?, 1909.

O'SVATH ALBERT, dr., med., egészségügyi főtanácsos, szül. Gaborjában, 1844-ben, megh. Budapesten, 1934 december 22-én. A népies magyar orvosirodalom művelője volt. Ilynemű munkái: *Hernád orvos patikája*. Pest, 1870. (Névtelenül.) — *A jó egészség kézikönyve*. Bp., 1890.

PALMAY LAJOS, tb. esperes, ny. ev. lelkész, megh. Győrött, 1934 decemberében, 70 éves korában. — Munkája: *Az Isten megseglt*. Tört. elb. (Luther-Társ. XIV. kiadványa.) Bp., 1892.

RONA LAJOS, hírlapíró, szül. Makón, 1882-ben, megh. Budapesten, 1934 december 5 én. Érettségi után rendőrfogalmazó lett szülővárosában s már ekkor kezdett irogatni a helyi hetilapba. Egy gúnnyoshangú tárcájáért, amely Náray Lajos akkori esanádmegyei alispánt csipkedte, elvesztette állását s ő Aradra ment, ahol 1902 jún. 22. az *Aradi Közl.* b. munkatársa lett. Később Szegeden, majd Nagyváradon hírlapíróskodott s utóbbi helyen, 1906 ápr. 15-től szept. 25-ig, a *Szabadság* fel. szerkesztője volt. Végül Budapestre költözött, ahol egy ideig *A Nap* politikai riportere volt. Utóbb megalapította a *Pénzüldg*-ot s végül *A Mai Nap* főmunkatársa, 1933. főszerkesztője lett.

SCHAEFER JAKAB, S. J., szül. Vaskúton (Bács-Bodrog vm.), 1855 márc. 23., megh. Pécsent, 1934 decemberében. Jeles hitézónok volt. Hitbuzgalmi művei: *A harc*. Kalocsa, 1884. — *A b. sz. Mária kegyhelyei Magyarországon*. Bp., 1897.

SZABÓ JENŐ, ref. lelkész, szül. 1867-ben, megh. Kézdivásárhelyen, 1934 novemberében. Testvérbátyja volt Szabó Dezsőnek, aki *Az elsodort falu* Farczády tiszteletését állítólag róla mintázta. Verses kötetei: *Versék*. 1883—1892. Nagyenyed, 1893. — *Újabb versék*. 1892—96. U. o., 1896. — *Magyar szívevel*. Kézdivásárhely, 1906.

SZAMORD IGNAC, tb. kanonok, szül. Esztergomban, 1857 augusztus 25-én, megh. u. o., 1934 novemberében. Szentbeszédei a *Jó Pásztorban*. Hitbuzgalmi művei: *Énekközér*. Esztergom, 1892. — *Kicsinyek áhítata*. Bp., 1898.

VASS BERTALAN (LÁSZLÓ), dr., phil., cisztercita, ny. kir. főigazgató, szül. Székesfehérvárt, 1857 május 1-én, megh. u. o., 1935 január 9-én. Ő volt az utolsó nagyváradi m. kir. tankerületi főigazgató. 1926-ban a románok kiutasították. Ekkor a székesfehérvári tankerület élére került, amelyet 1928-ig vezetett. Irodalmi munkássága 1882-ben indult meg a *Fővárosi Lapokban*. — Munkái: *Horrát István életrajza*. (M. Helikon, 1:3.) Pozsony, 1884. — *A szonett és jelesebb művelői*. Kleny. a székesfehérvári ciszt. gimn. értes.-ből. Székesfehérvár, 1889. — *Horrát István életrajza*. Bp., 1895. — *Emlékbeszédek*. U. o., 1902.

VIZ ZOLTAN, r. k. plébános, szül. Nagydobóson (Szatmár vm.), 1865 augusztus 7-én, megh. Budapesten, 1934 decemberében. Kunszentmiklóson, utóbb Püspökszilágyon működött. Szerkesztette 1890-ben a *Közérdek*, 1899-

ben az *Abony* és 1912-ben a *Kunszentmiklós és Vidéke* c. lapokat. — Munkái: *Költemények*. Mindszent, 1890. — *Újabb költemények*. Abony, 1898. — *Alkotmánykor*. Versek. Vác, 1933.

G. P.

Társasági ügyek.

Jegyzőkönyv.

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1935 január 12-én tartott felolvasó üléséről.

Elnök: Pintér Jenő.

Titkár: Alszegehy Zsolt.

Tárgy: Alszegehy Zsolt: Ismeretlen magyar dráma a XVII. századból.

Jegyzőkönyv.

a Magyar Irodalomtörténeti Társaság 1935 január 12-én tartott választmányi üléséről.

Titkár jelenti, hogy a választmányi ülés egyetlen tárgya a március hó 9-én megtartandó közgyűlés programjának előkészítése. Indítványozza, hogy a közgyűlés tárgya a következő legyen: Elnöki megnyitót mond Zlinszky Aladár alelnök. Előad: Kerecsényi Dezső választmányi tag. Titkári jelentés. Az újra választás alá kerülő választmányi tagok kijelölése. Az e célra kiküldendő bizottság tagjaitul javasolja a következőket: Pintér Jenő elnököt, Alszegehy Zsolt titkárt és Baros Gyula szerkesztőt. Pénztárosi jelentés. Ellenőri jelentés. A titkár indítványát a választmány egyhangúlag elfogadja. — Oberle József pénztáros jelentést tesz a Társaság folyó ügyeiről és pénzügyi helyzetéről.

Új könyvek.

Tudományos művek.

- Écsy Ö. István: A történetíró Cserei Mihály, mint versszerző. Szigetvár. 1934. 64 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Történeti Intézetében készült dolgozat. 63. sz.)
- Erdély Amália: Az iskolai büntetés hatása. Pécs. 1933. 84 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem füzetei. 40. sz.)
- Neuberger Vera: A pszichológiai típusok pedagógiai jelentősége. Pécs. 1933. 40 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem füzetei. 41 l.)
- Ifj. Grandpierre Emil: Az olasz ismeretelméleti dráma. Bp. 1933. 77 l.) (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Olasz Intézetének füzetei. 5. sz.)
- Rosta Livia: Galánthai gróf Fekete János kiadatlan francia költeményei. Pécs. 1933. 51 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Francia Intézetében készült dolgozat. 46 l.)
- Hack Alfréd: Boileau a magyar irodalomban. Pécs. 1933. 58 l. (A pécsi Erzsébet-Tudományegyetem Francia Intézetében készült dolgozat. 44 l.)
- Heinrich János: Suppan Vilmos tanügyi pályája és irodalmi munkáinak jegyzéke. Bp. 1934. 12 l. (Különnyomat a Bpesti Keresk. Akadémia 70-ik évi jelentéséből.)

- Varjas R. Béla: Erdély és irodalmunk egysége. Bp. 1934. 104 l.
- Gálos Rezső: Amade László Olaszországban. Győr. 23 l. (Különnyomat az „Irodalomtörténeti dolgozatok“ c., Császár Elemér 60. születésnapjára megjelent kötetből.)
- Zsolt Alszeghy: Das katholische Schrifttum Ungarns. Freiburg in Breisgau. 1934. 323—331, 371—372. (Sonderabdruck aus „Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart.“)
- Emlékkönyv Berzeviczy Albert úrnak, a M. T. Akadémia elnökének tiszteleti taggá választása harmincadik évfordulója alkalmából. Bp. 1934. Franklin. 295 l.
- Waldapfel József: Balog István egykorú Karagyorgye-drámája és a szerb színművészet kezdete. Bp. 1934. 19 l. (Különnyomat az Egy. Phil. Közöny 56., 58. évf.-ből.)
- Sándor Vence: Az Arbeitsunterricht és a középisk. német tanítás. Bp. 1934. 16 l. (Különnyomat a Prot. Tanügyi Szemle 1934. évf.-ből.)
- V. Moór Gyula: Kunz Jenő l-tag emlékezete. Bp. 1934. 19 l. Akadémiai kiadás.
- Irodalomtörténeti dolgozatok Császár Elemér 60-ik születésnapjára. Szerk. Gálos Rezső. Bp. 1934. 292 l.
- Gálos Rezső: Amade László Olaszországban. Bp. 1934. 22 l. (Különnyomat a Császár Elemér-Emlékkönyvből.)
- György Lajos: A magyar anekdóta és egyetemes kapcsolatai. Bp. 1934. 272 l. Studium-kiadás.
- Révész Imre: A Debrecen—Egervölgyi Hitvallás és a Tridentinum. Bp. 1934. 45 l.
- Marót Károly: A latin és az egyetemi tanulmányok. Bp. 1934. 10 l. (Parthenon VIII.)
- Sebestyén Károly: Alexander Bernát. Bp. 1934. 39 l. (Különnyomat az IMIt. 1934. Évkönyvéből.)
- Szendrey Zsigmond: Népszokásaink lélektani alapjai. H. és é. n. (Bp. 1934.) 17 l. (Különnyomat az Ethnographia-Népelet 1934. évf.-ből.)
- Kozocsa Sándor: Császár Elemér negyvenévi irodalmi munkássága. Győr. 1934. 38 l. (Különnyomat a Császár Elemér-Emlékkönyvből.)
- Turóczy-Trostler József: Zsidó író a XX. században. Jakob Wassermann. Bp. 1934. (Különnyomat az IMIT. 1934. évi Évkönyvéből.)
- Hegedüs Zoltán: Madách lelki fejlődése. Győr. 1934. 11 l. (Különnyomat a Császár Elemér-Emlékkönyvből.)
- Timár Kálmán: A breviáriumi Margit-legendák. A legendák szövege. Kalocsa. 1934. 36 l. Arpád-nyomda.
- Illyefalvi I. Lajos: Bpest Székesfőváros Statisztikai Zsebkönyvé. Bp. 1934. 571 l.
- Szinnyei Ferenc: Móra Ferenc, az elbeszélő. (Bp. 1934.) 14 l. (Különnyomat a Bpesti Szemle 1934. évf.-ből.)

Felelős szerkesztő és felelős kiadó: Baros Gyula, Budapest X, Család-u. 17.

21.802. — Királyi Magyar Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

